

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Filozofický a sociologický odkaz T.G.Masaryka
v souvislostech sociálních

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Doc.PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracoval:
Vlastimil Staněk

Brno 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Filozofický a sociologický odkaz T.G.Masaryka v souvislostech sociálních“ zpracoval samostatně a použil jen informační prameny, které jsou v práci uvedeny.

.....
Vlastimil Staněk

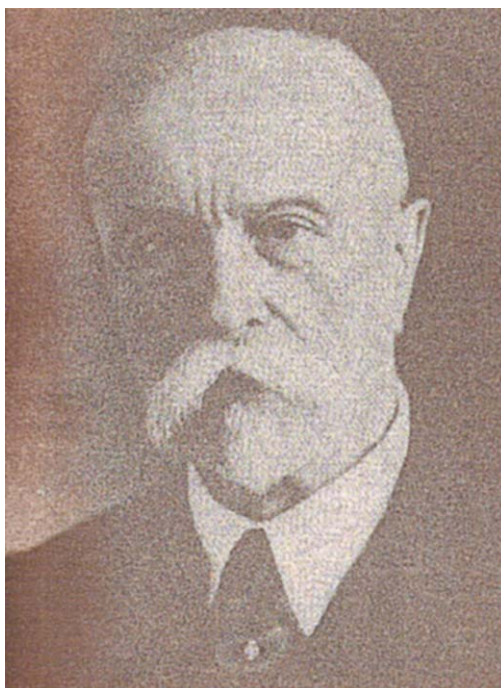
Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc a rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat svým přátelům Jarkovi, Jarovi a Pepovi za morální podporu, kterou mi při zpracování mé bakalářské práce poskytli, a které si nesmírně vážím.

Brno, 11. dubna 2006

Vlastimil Staněk

Motto:

„Jest prvním požadavkem lidskosti, prvním pravidlem sociologie, aby každý se vzdělávati mohl. Právo k vzdělanosti má každý člověk právě tak jako právo k žití.“

Tomáš Garrigue Masaryk

OBSAH

ÚVOD	1
1. Život T.G.Masaryka	4
1.1 Masarykův původ a mládí	4
1.2 Studentská léta, formování osobnosti T.G.M.	7
1.3 T.G.Masaryk v Praze	10
1.4 Vstup T.G.Masaryka do politiky	13
1.5 První světová válka	15
1.6 Budování nového státu	21
1.7 Prezident na odpočinku	24
2. T.G.Masaryk – filozof a politik	26
2.1 Počátky filozofického chápání	26
2.2 Masarykovo politické myšlení	28
2.3 Otázka demokracie	29
2.4 Masarykovy humanitní ideály	31
2.5 Masarykův vztah k náboženství	34
2.6 Vědecké myšlení T.G.Masaryka	37
3. T.G.Masaryk – sociolog	38
3.1 T.G.Masaryk – jeden z našich prvních sociologů	38
3.2 T.G.Masaryk a výchova	42
3.3 Masarykův vztah k dělnictvu	45
3.4 T.G.Masaryk a postavení ženy ve společnosti	47
3.5 Vztah T.G.Masaryka k alkoholismu	50
4. T.G.Masaryk – pedagog, vědec a literát	51
4.1 Úvod – vzdělání T.G.Masaryka	51
4.2 Masarykovy názory na školství	52
4.3 T.G.Masaryk – pedagog	54
4.4 Masarykova vědecká a literární činnost	55
5. Masarykův odkaz	57
ZÁVĚR	59
RESUMÉ	62
ANOTACE	63
KLÍČOVÁ SLOVA	65
INFORMAČNÍ PRAMENY	66
ODKAZOVÝ A POZNÁMKOVÝ APARÁT	69
PŘÍLOHY	

1. Život T.G.Masaryka

1.1 Masarykův původ a mládí

Tomáš Masaryk se narodil ve čtvrtek 7.března 1850 v Hodoníně v domečku, který byl brzy poté zbourán. Byl nejstarší ze tří bratrů – Martin se narodil 10.listopadu 1852 v Mutěnicích, zemřel v roce 1873 ve Vídni, a bratr Ludvík se narodil 17.srpna 1854 v Hodoníně; zemřel 15.února 1914 v Terstu. Jeden bratříček zemřel v roce 1851 a sestřička v roce 1858, což vzhledem k vysoké dětské úmrtnosti tehdy bývalo běžné.

Matka Tomáše, Terezie Masaryková, rozená Kropáčová, (1813 – 1887), měla na malého Tomáše velký vliv, zejména náboženský – vychovávala ho v katolicismu. Tomáš Masaryk byl pokřtěn a biřmován, a do dospívání byl ministrantem. Dále byl Tomáš matkou, kterou velmi miloval, ovlivňován jazykově – přestože byla Moravanka, byla přesvědčena o nadřazenosti němčiny, zejména v oblasti vzdělání. Velmi důležité bylo také rozhodnutí Terezie Masarykové týkající se nastoupení Tomáše na německou reálku v Hustopečích v roce 1861. Tato volba byla zlomová ze tří důvodů: Masaryk již jako jedenáctiletý odešel z domova a bydlel jinde, studoval v němčině a osvojoval si konkrétní představy technického zaměření. Sám Masaryk o své matce v Čapkových Hovorech říká: „*Matka měla na mne větší vliv než otec. Matka byla chytrá a moudrá, znala kus světa, žila déle v „nejlepší společnosti“, třebaže jen ve službě – bývala kuchařkou u pánů v Hodoníně... Z té panské společnosti jí zůstala touha, abychom se my děti dostaly trochu výš na té společenské stupnici.*“ [5]

K otci Josefu Masarykovi (1823 – 1907) již takový citový vztah Tomáš neměl. „*Otec byl Slovák z Kopčan, narodil se jako nevolník a nevolníkem zůstal. Vedle matky měl na mne málo pozitivního vlivu. Byl to tak docela venkovský, neměstský, přírodní člověk. Já jsem tak na otci vyciřoval a vypožoroval účinky roboty, poroby; sloužil a pracoval s nechutí, z musu, před svými pány smekal, ale rád je neměl.*“ [6] Také je velmi pravděpodobné, že pozdější Masarykův negativní vztah k alkoholu má základ v jeho dětství, kdy se jeho otec rád napil.

Pro formování Masarykovi osobnosti mělo také nesporný vliv časté stěhování – do svých patnácti let se stěhoval až 15 x – podle toho, kam byl jeho otec služebně přiřazen. Důsledkem tohoto častého stěhování byla absence dětských přátelství, dále jeho chaotická školní docházka, a v neposlední řadě oslabení pocitu sounáležitosti.

Nástin Masarykova stěhování uvádí následující rozpis:

1850	<i>narození v Hodoníně</i>
1850 – jaro 1851	<i>Hodonín</i>
jaro 1851 – jaro 1853	<i>Mutěnice</i>
jaro 1853 – 1856	<i>Hodonín</i>
léto 1856 – 1858	<i>Čejkovice (základní škola)</i>
1858	<i>Čejč</i>
1859 – 1862	<i>Čejkovice</i>
1862 – 1864	<i>Hodonín a tři týdny ve Vídni</i>
1864 – 1865	<i>gymnázium ve Strážnici</i>
1865 – 1869	<i>gymnázium v Brně</i>
1869 – červenec 1872	<i>gymnázium ve Vídni</i>
červenec 1872	<i>maturita ve Vídni [7]</i>

Tato nejistá identita mladého Tomáše byla patrná v jazyce – doma v přítomnosti otce se mluvilo slovenštinou, na ulici, v obchodech, v učení Masaryk mluvil moravskou češtinou, a brzy mluvil němčinou, neboť matka se v němčině modlila, a též jí používal na studiích na reálce a gymnáziích.

Za svého mládí malý Tomáš často vidával scény, kdy správcové týrali jeho otce a zřízence, kdy nadháněči při honech dostávali zbytky z panských stolů, k které se rvali – toto byly první sociální dojmy mladého Masaryka.

Jinou zkušenost měl ze školy, kdy si všiml podceňovaného a málo prestižního postavení učitele, jež si vzhledem ke své chudobě musel přivydělávat různými službami (písařením, zpíváním na pohřbech), a dále fyzického trestání žáků, což v něm také zanechalo nesmazatelnou stopu do budoucna. K tomuto tématu se vyjadřuje Karlu Čapkovi: *“Učitel na škole má dětem vštěpovat republikánství, demokratickou svobodu a rovnost; má se stát dítěti kamarádem. Jeho autorita má spočívat na rozdílu věku, na jeho převaze ve věcech vědění, praxe a charakteru.”* [9]

V roce 1863 Masaryk vychodil reálku, a byl poslán do Vídně, aby se zde vyučil řemeslu zámečníka. Toto učení ho však nijak nebavilo, a proto odtud utekl domů, aby se následně začal v Čejčce učit kovářem. Ani v tomto učení se mu mnoho

nevedlo, naštěstí na přímluvu jeho bývalého učitele z reálky v Hustopečích profesora Ludvíka Tomášova matka Terezie Masaryková začala uvažovat o možném Masarykově studiu.

1.2 Studentská léta, formování osobnosti T.G.M.

Jak již bylo uvedeno, základní školu absolvoval mladičký Masaryk zejména v Čejkovicích. V letech 1861 – 1863 se mu dostalo poprvé systematické výuky v hustopečské reálce, neboť poprvé bydlel trvale na jednom místě. V roce 1863 dal z nedostatku peněz otec Tomáše do učení, které sice svým způsobem Masarykův život obohatilo, ale narušilo i tak barvitý průběh jeho studií.

Na radu čejkovického faráře pátera Satory složil mladý Masaryk po období učení přijímací zkoušku na gymnázium v Brně, na které se zapsal v roce 1865. V této době se musel živit kondicemi, a nakonec se stal domácím učitelem brněnského policejního ředitele Antona Le Monniera, což bylo, jak se později ukázalo, štěstí, neboť vzhledem k Masarykovým postojům k otázce formalistického přístupu v náboženství na uvedeném gymnáziu tyto vedly k vyloučení ze školy (otázce Masarykova vztahu k náboženství se budu věnovat dále). Policejní prezident Le Monnier však byl v té době přeložen do Vídně a Masaryka vzal s sebou jako preceptora svého syna. Maturitu Tomáš složil bez problémů na vídeňském gymnáziu v roce 1872. Masarykovo středoškolské studium bylo zjevně lepší než na základní škole.

Masaryk měl silný vztah ke knihám – intenzivně studoval cizí jazyky. Tuto jeho snahu ovlivnila nejen matka Terezie Masaryková, která zastávala názor, že ke studiu je znalost cizích jazyků bezpodmínečná, ale i okolnost stěhování jeho v rodině v mládí z místa na místo vedoucí k častému střídání škol.

V témže roce, kdy složil maturitní zkoušku, Masaryk nastoupil ve věku 22 let, tedy poněkud opožděně, na vysokou školu ve Vídni. Zpočátku si zvolil filologii, ale Vídeň znamenala pro Masaryka objev filozofie, na jejíž přednášky začal docházet. V květnu 1873 postihla Masaryka bolestná ztráta mladšího bratra Martina, který ve Vídni vykonával vojenskou službu, a který zemřel následkem nachlazení, možná zkomplikovaného i tyfem. Naopak duševní oporu našel u Zdeňky Šemberové (1841 – 1912), dcery profesora vídeňské univerzity Aloise Vojtěcha Šembery (1807 – 1882), k němuž Masaryk často docházel na návštěvu. Se Zdeňkou si v pozdějších letech velmi často dopisoval (tato korespondence má nemalou historickou hodnotu).

V této době se Masaryk začíná seznamovat s politickými názory a různými módními politickými proudy. Stává se také členem studentských spolků – byl členem Českého akademického spolku a v roce 1874 – 1875 byl jeho starostou. Tehdy si po vlasteneckém způsobu přidal jméno Vlastimil.

V létě v roce 1876 podnikl Masaryk společně se svým žákem Le Monnierem prázdninovou cestu do Itálie, kde navštívil řadu měst, a která v něm probudila náklonnost k této zemi (později zde několikrát pobýval na zotavenou ve svém letním bytě). Aby rozšířil své ve Vídni nabyté filozofické vědomosti, rozhodl se pokračovat ve studiu na prestižní univerzitě v Lipsku, kde mj. studoval i Goethe. [8]

Do Lipska přijel Masaryk 15. října 1876, a ubytoval se zde v penzionu u paní Göringové, kde došlo v roce 1877 k osudovému setkání. Masaryk zde potkává americkou studentku Charlottu Garrigueovou, která se do Lipska přijela zdokonalit v muzikologii. S touto mladou dámou, narozenou v Brooklynu 20. listopadu 1850, navazuje ve velmi krátké době úzký vztah, o čemž svědčí jeho poznámky v diáři:

„- ve středu 13. června 1877 Masaryk zaznamenává setkání s mladou Američankou; - ve čtvrtek 14. června šli ve společnosti Julie Göringové, dcery bytné, do divadla, což svědčí o rychle nabyté vzájemné sympatii; - v pátek 15. června si Masaryk dovolil zaznamenat setkání s Charlottou prostým a důvěrným „Charley“. To ukazuje na bleskové sblížení.“ [10]

Osobnost této kultivované, tolerantní, moderní a již feministické Američanky Masaryka naprosto okouzila, a v srpnu téhož roku se s ní zasnubuje. Poté ji doprovází do Hamburku, odkud Charlotta cestuje do Spojených států, a sám se vrací do Vídně, kde dokončuje svou habilitační práci věnované sebevraždě posuzované ze sociologického hlediska. Následně v únoru 1878 odjíždí na základě informace otce Charlotty Rudolfa Garrigua, že jeho dcera utrpěla vážný úraz, do Ameriky. Charlotta se mezitím uzdravila, a na její přesvědčování se Masaryk se svou manželkou (sňatek uzavřeli 15. března 1878) vrací do Vídně, aby dokončil docentskou habilitaci.

Následující období bylo z existenčního hlediska pro mladé manžele nejhorší, jaké kdy mají zažít. Cestou do Ameriky Masaryk přišel o práci učitele, místa preceptora v rodině ředitele Anglobanky Rudolfa Schlesingera se Masaryk vzdal již na podzim

roku 1877, a tudíž na přelomu let 1877 – 1878 mohl spoléhat jen na to, co si vydělal soukromou výukou. Navíc 3. května 1879 Charlotta porodila první dceru Alici, a dne 1. května 1880 se narodil ještě ve Vídni syn Herbert.

O prázdninách roku 1878 Masaryk onemocněl nebezpečným tyfem, takže počátkem školního roku nemohl být ve Vídni a tím ztratil staré kondice. Následující léta 1879 – 1880 byly pro Masaryka ještě krutější. Jeho habilitační práce o sociologii, kterou odevzdal před svou cestou do Ameriky, byla zamítnuta. Proto si ji po návratu ze Spojených států vyzvedl, aby ji přepracoval, ale v roce 1878 se rozhodl pro práci jinou, a 14. listopadu 1878 podal habilitační spis „*Sebevražda hromadným jevem společenským*“.

Rok 1880 byl pro Masaryka významný ještě z hlediska náboženství, neboť onoho roku přestoupil do evangelické církve – tomuto tématu bude podrobněji věnována jedna z příštích kapitol.

V roce 1879 v den Masarykových narozenin, tj. 7. března je přijata jeho habilitační práce, a Masaryk se stává soukromým docentem, tzn. jako přednášející placený přímo svými posluchači.

Sebevražda založila Masarykovi vědeckou pověst, kritiky v našem i zahraničním tisku nešetřily uznáním. I přes nabídku univerzity v Černovicích zůstal ve Vídni i když zde měl nedostatek hmotného zabezpečení – těšily ho zde styky se soukromými posluchači, během nichž se přetřásaly časové filozofické předměty.

A tomuto muži, jenž v té době ovládá již češtinu, němčinu, francouzštinu, ruštinu a angličtinu, nepočítaje slovenštinu, polštinu, latinu a starou řečtinu, je v roce 1882 nabídnuto místo profesora na pražské univerzitě.

1.3 T.G.Masaryk v Praze

Jak již bylo uvedeno, T.G.Masaryk byl 17. července 1882 jmenován mimořádným profesorem české univerzity v Praze, kam se svou rodinou přijíždí 10. září 1882, a ubytovává se na Smíchově na Karlově třídě č. 22. Postupně do roku 1914 se Masaryk často v Praze stěhuje, částečně z důvodu rozšíření jeho rodiny (Charlotta porodila tři další děti – v roce 1886 syna Jana, pozdějšího ministra, v roce 1890 dceru Eleanor, která však téhož roku umírá, a v roce 1891 dceru Olgu).

V této době panovala v Praze zvláštní atmosféra, na univerzitě bylo možno zaznamenat tři rysy: za prvé maloměšťáctví, rozmach individualismu, soukromopodnikatelské pojetí života. Za druhé panující náboženské a morální jezuitství, vnučené zemi po porážce na Bílé hoře, a za třetí apologetická pseudomorálka, která spočívala ve vykonstruovaném zdůvodňování povolné úslužnosti habsburskému režimu, neboť všechny pokusy o dosažení nezávislosti ve Vídni ztroskotaly. [11] Masaryk se odmítal podílet na tomto konformismu s dobrým svědomím, a z vyšlapaných cestiček rakousko-německého myšlení začal vybočovat – do svých přednášek a seminářů zařazoval francouzské a anglické autory. V roce 1885 je vydána jeho kniha *Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*, k jejímuž sepsání mu poskytl východisko August Comte. [12]

Necelý rok po příjezdu do Prahy, 15. října 1883 začal Masaryk vydávat měsíčník *Athenaeum*, který vycházel v deseti číslech ročně až do roku 1893. [13] Tento časopis byl dynamicky otevřen moderním vědeckým směrům, orientoval se na západ, ale byl velmi akademický. Pro širší veřejnost a v duchu národního vzdělávání po něm nastoupila revue *Naše doba* vycházející od roku 1893 až do roku 1949. Současně Masaryk podnítl vznik dalšího časopisu určeného pro širší čtenářskou obec – *Čas* vycházející v období let 1886 – 1915. (tento časopis se stal tribunou malé skupiny realistů).

V roce 1886 se Masaryk zapletl do aféry slavného sporu o Rukopisy, který na dlouhou dobu rozdělil celou společnost. Tato aféra se rozvinula 15. února 1886 článkem filologa Jana Gebauera [14] v měsíčníku *Athenaeum*, v němž zpochybňoval pravost Rukopisů, z nichž jeden byl „nalezen“ v roce 1817 ve Dvoře Králové a

druhý v roce 1820 na Zelené Hoře. Tyto Rukopisy měly dokládat, že česká kultura je starší než kultura německá a že nad ní měla převahu, svým obsahem i formou měly dosvědčovat vyspělost české kultury ve středověku (měly totiž pocházet z 13. a 9. století). Tyto rukopisy mj. poskytly inspiraci mnoha českým umělcům 19. století jako spisovateli Juliu Zeyerovi (1841-1901), malířům Josefu Mánesovi (1820-1871), Mikoláši Alšovi (1852-1913), sochaři Josefu Václavu Myslbekovi (1848-1922), a skladatelům Bedřichu Smetanovi (1824-1884) a Antonínu Dvořákovi (1841-1904). Masaryk, který uvedený časopis *Athenaeum* řídil, Gebauerův článek opatřil komentářem, kde dal jasně najevo svůj nesouhlas s pravostí Rukopisů. Vzhledem k tomu, že tato aféra doznala obrovských rozměrů, Masaryk za svůj nesouhlasný postoj pocítil přímé důsledky ve svém služebním postupu – jeho jmenování řádným profesorem univerzity bylo zamítnuto, a řádným profesorem české univerzity v Praze se stal až o deset let později, 1.ledna 1897. Ve sporu o Rukopisy a v jeho dohře Masaryk sice po vědecké stránce zvítězil, avšak, jak uvedeno, za cenu akademického trestu. Nepravost Rukopisů byla definitivně prokázána až v letech 1967-1970 chemickým rozborem. „*V Masarykovi z tohoto sporu zůstaly dva dojmy. jeden osobní a trvalý: pocit, že vyučující na pražské univerzitě jsou úzkoprsí, že jsou schopni klamat sami sebe a téměř záměrně klamat lid bez ohledu na vědeckou pravdu. Druhý pocit stál u zrodu Masarykovy politické činnosti v následujících třiceti letech. Viděl totiž, že snahy pozvednout úroveň veřejného života v Čechách nemohou počítat s Vídní*“. [15]

Po těchto nepříjemnostech Masaryk dokonce uvažoval o vystěhování do Ameriky; pod vlivem své manželky se však tohoto záměru vzdal a naopak v letech 1887 a 1888 podnikl dvě cesty do Ruska, aby se seznámil s podstatou slovanské myšlenky. Při těchto cestách se setkával s Tolstým [15], se kterým dlouze diskutoval o nenásilí a odporování zlu. Později ve svých pracích s Tolstého pacifismem vyjadřuje nesouhlas.

Během jedné z cest do Ruska se Masaryk dozvěděl o úmrtí své matky (zemřela v Hustopečích 22. dubna 1887), která v dětství hrála velkou roli v jeho vzdělání. V této době také Masaryk přestává pít alkohol – této problematice se budu věnovat v jedné z dalších částí práce.

V září roku 1899 byl v Kutné Hoře odsouzen žid Hilsner za úkladnou vraždu dívky – za rituální vraždu, neboť jeho údajnou pohnutkou bylo získat krev křesťanské dívky pro židovské obřady. Masaryk, který této antisemitské pověře nevěří, veřejně proti ní vystupuje a svým kritickým rozbořením žaloby vynucuje revizi procesu. V novém procesu byl skutečně původní rozsudek zrušen, ale Masaryk se stává terčem antisemitské kampaně, dočká se přívlastku „*židovský pacholek stojící ve službách židů*“. Masaryk podnikl tuto práci z lásky k českému národu, usiloval o to, aby jeho národ nebyl nadále živen pověrami, nýbrž ryzí pravdou, za což se mu dostalo prazvláštního „vděku“. Později k tomuto Masaryk poznamenává: „*Prodělal jsem boje různé, ale boj proti rituální pověře stál mě nejvíc námahy a času, nejvíce nejen klidného, rozumového napětí, nýbrž i citového vzrušení. Ovšem klidu vůbec jsem neměl...*“.

„*Po celý život jsem se snažil dávat pozor, abych nebyl k židům nespravedlivý; proto se říkalo, že s nimi držím.*“ [17]

1.4 Vstup T.G.Masaryka do politiky

Ve druhé polovině 80. let se Masaryk po návratu z Ruska pod vlivem sporu o Rukopisy rozhodl přejít k politické činnosti. „*Chtěl zavést nový politický styl, stejně jako zavedl nový styl výuky na univerzitě. Přispěl ke vzniku nového politického uskupení, což je v tomto případě termín vhodnější než politická strana. Toto uskupení, nazývané „realisté“, se utvářelo postupně od roku 1888, kdy Masaryk, Karel Kramář a Josef Kaizl vstoupili do redakce časopisu Čas, do roku 1890, kdy realisté uveřejnili svůj první politický program.*“ [18]

V roce 1890 Masaryk vstupuje k mladočechům, avšak později se dostává do sporu s jedním z jejich představitelů Juliusem Grégrem v otázce liberalismu, ocitá se u mladočechů v izolaci, a následkem tohoto se raději znechucen 23. září 1893 zříká mandátu v říšské radě i v zemském sněmu, do kterého byl zvolen v roce 1891. Měsíc poté, v říjnu 1893 začal Masaryk vydávat nový časopis *Naše doba*, který měl uchovat realistického ducha.

T.G.Masaryk se seznamuje se spisy K.Marxe [19] (dříve než Lenin), s jeho učením, avšak s tímto nesouhlasí. Nikoli doktrinářsky a reakcionářsky, jak ho obviňovali komunističtí ideologové, naopak, Marxovým spisům zasvětil celých 892 stran filozofické a sociologické kritiky. Přesto Masaryk v marxismu nachází snahu o vědeckou reflexi politiky, o nichž se snažil i on sám.[20]

Masaryk se živě zajímal o různé země a národy na zeměkouli. Před první světovou válkou pobýval celkem třikrát ve Spojených státech a díky svým přednáškovým turné měl možnost pohybovat se po celém americkém území. Jak říká ve své knize *Světová revoluce*, americký kontinent ho vždy zajímal nejen kvůli demokratickému režimu, ale také kvůli specifické civilizaci, která se tam vyvíjí. Masarykovi cesty do Spojených států mu umožnili nejen se seznámit s tímto cizím světem, ale také navázat styky s lidmi, kteří se stali články v síti jeho kontaktů, později velmi důležitých. Dále Masaryk velice dobře poznal Rusko, Itálii a balkánské státy. Co se týče znalostí o dobovém Rusku, patřil Masaryk mezi Čechy, kteří znali ruský svět nejlépe. Rusko navštívil před první světovou válkou minimálně třikrát – v letech 1887, 1888 a 1910. Své názory na tuto zemi shrnul ve

svém díle *Rusko a Evropa*, vydaném česky v roce 1919. V tomto díle Masaryk studoval všechny proudy ruského myšlení. Vyvodil z nich podklad ruskosti, za který považoval tmářství zabarvené uctíváním poddanství carovi a popům.

Masaryk byl dvakrát poslancem říšského sněmu, a to s přestávkou patnácti let v letech 1891 – 1893 a od roku 1907 do války. Tak mohl poznat úlohu politických stran. Protože sám postupně několik stran založil, zjevně se nestavěl proti principu politických stran. Ze svých parlamentních zkušeností, zejména z té první si však zachoval pocit selhání, zajisté osobního, ale také selhání českých politických stran. To ho přimělo k teoretické reflexi, kvůli níž se na české politické scéně stal opět černou ovčí – koncem roku 1895 vydává knížku *Naše nynější krize*, ve které rozebírá jak úpadek strany staročechů, tak neúčinnost strany mladočechů. [21]

Když se stal Masaryk v roce 1907 a znovu v roce 1911 poslancem, rozšířil ve srovnání s prvním poslaneckým obdobím v devadesátých letech záběr svých parlamentních intervencí. Díky mezinárodním zkušenostem a díky lepší znalosti slovanských problémů se v parlamentu častěji vyslovoval proti vídeňské politice, již považoval za protislovanskou. Jako poslanec a znalec balkánských poměrů se snažil uklidnit napětí, které zde panovalo, a které později vedlo k vypuknutí první světové války.

Současně se Masaryk nejen jako politik upřímně, trvale a nejen teoreticky velmi zajímal o úděl Slováků pod maďarskou správou. Ke Slovensku ho vázal i původ z otcovy strany. Věděl o zaostalosti Slovenska, o jeho zemědělském, katolickém a tradičním zaměření. To neznamena, že byl zpočátku jednoznačně zastáncem sjednocení Čechů a Slováků. Masaryk byl pouze zastáncem vzájemnosti dvou národů, které si jsou velmi blízké, jak mohl v dětství sám zažít v rámci vlastní rodiny. Bohužel, dnes, po rozpadu Československa za vydatného přispění nacionalistických a politických sil v devadesátých letech minulého století, by asi byl Masaryk velmi zklamán.

1.5 První světová válka

Pokud se podíváme na Masarykovu osobnost před vypuknutím první světové války, v politické sféře se stal člověkem, který překáží. Rozešel se se staročechy i mladočechy, sociálními demokraty i národními nacionalisty. Nenáviděli ho antisemité i čeští a němečtí nacionalisté. Jeho politickou stranu tvořili pouze jeho přátelé a on sám. Po roce 1911 zůstal za tuto stranu jediným zástupcem v říšské radě. Politicky byl tedy Masaryk osamocen, ale u veřejnosti se těšil takové pověsti čestného člověka, že navzdory zášti, již v některých kruzích vzbuzoval, se začaly objevovat sympatie pro jeho odvalu.

V intelektuální rovině stál Masaryk také stranou. Nezařadil se do žádného filozofického směru, vytvořil naopak syntézu z myšlenek A.Comta, J.S. Milla [22] a K.H.Borovského, přičemž dospěl k pojmu humanita – jednomu z ústředních pojmů Masarykova myšlení.

V roce 1914 Rakousko-Uhersko provádělo expanzivní politiku u balkánských států, jejichž nacionalismus vedl v roce 1878 ke vzniku samostatných států Rumunska, Srbska a Černé hory a později i Bulharska. Masaryk svými diplomatickými aktivitami úspěšně zasahoval do vykonstruovaných procesů proti srbským nacionalistům. Dne 28.června 1914 však Gavrilo Princip [23] v Sarajevu spáchal atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Tato záminka stačila Rakousku-Uhersku k rozpoutání války, která se rozrostla do světových rozměrů. Podle Masaryka ležela historická odpovědnost za rozpoutání první světové války výhradně na Rakousku-Uhersku a Německu. Dle jeho vzpomínek však Rakousko vstupuje do války jako podřadnější než Německo – vyvolalo válku, kterou ani nebylo schopno vést, a vojáci rakouské armády, a to zejména vojáci slovanští vůbec nevědí, proč ani proti komu jedou bojovat.

Masarykův zpočátku zastával názor, že nutnost rozejít se s Rakouskem není nevyhnutelná. Postupně však docházel k přesvědčení, že Rakousko nelze reformovat, a následně v roce 1914 se definitivně rozhodl, že rozchod je bezpodmínečný.

Masaryk po vypuknutí první světové války pojal plán odejít do exilu a ze

zahraničí vést boj proti Rakousku-Uhersku. Přípravy na odjezd probíhaly ve třech etapách – nejprve začal v zahraničí a ve Vídni sondovat půdu, poté v Praze přistoupil k politickým konzultacím a nakonec se snažil vytvořit jádro věrných, které do svého záměru zasvětil. Ve dnech 12. – 26. září 1914 Masaryk odjíždí do Holandska, kde navazuje písemné kontakty s Ernestem Denisem, [24] H.W.Steedem a R.W.Setonem-Watsonem [25]. Za druhé cesty do Holandska ve dnech 14. – 29. října se osobně setkal se Setonem-Watsonem, který přijal politický úkol: sepsat na základě jejich rozhovorů memorandum o postavení Čechů a dalších národů v Rakousku-Uhersku utlačovaných vídeňskou vládou. Název memoranda je výmluvný: „*Masarykův plán vytvořit nezávislý český stát spojený se Slovenskem*“.

Při jednání s politiky v Praze se však Masaryk setkává s vlažnou odezvou, a proto se obrací dalšími třemi směry. Jednak se obrátil na své bývalé studenty, z nichž nejvýznačnější se ukázal Edvard Beneš [26]. Dále se mohl spolehnout na organizaci Sokola, [27] jejímž členem byl od roku 1884. A za třetí se Masaryk obrátil na své přátele z předválečné sítě zastánců realismu, z nichž někteří spolupracovali s redakcí *Času*, a tvořili jádro organizace protirakouského odporu, již se začalo říkat Maffia. Mezi tyto přátele vedle Edvarda Beneše, který se stal prvním organizátorem Maffie, patřili advokát Václav Boučka, šéfredaktor *Času* Jan Herben [28], redaktori *Času* Cyril Dušek a Jan Hajšman, advokát František Veselý, architekt Josef Záruba, vydavatel Gustav Dubský a advokát Přemysl Šámal.

Masaryk vytyčil čtyři cíle zahraničního působení: [29]

- 1) sjednotit Čechy a Slováky v zahraničí;
- 2) zajistit propagaci české a slovenské kauzy u Spojenců;
- 3) sbírat fondy pro činnost;
- 4) založit armádu, aby se zápasu Čechů a Slováků dodalo na věrohodnosti.

Masaryk poté předstírá, že jeho nejmladší dvaadvacetiletá dcera Olga onemocněla a že ji má doprovázet na léčebný pobyt v Itálii. Z Prahy odjíždí 17. prosince 1914 s dcerou Olgou do Vídně, kde absolvuje několik posledních rozhovorů, a odjíždí do Benátek, kde přestupuje na vlak do Říma, kam dorazili 22. prosince 1914. Po dvoutýdenním pobytu v Itálii a obeznámením se s místní situací odjíždí 11. ledna 1915 do Ženevy.

Nyní bych se chtěl ve stručnosti zmínit o Masarykově rodině. Její osud byl krutý. Kromě Olgy měli Masarykovi další tři děti nepočítaje holčičku, která zemřela velmi malá. Syn Herbert, narozený v roce 1880, byl nadaným impresionistickým malířem, žákem Vojtěcha Hynaise. [30] Využíval toho, že jeho otec měl mnoho přátel v uměleckých kruzích, a podnikl několik studijních cest do zahraničí. 20.srpna 1910 se oženil s vdovou po malíři Antonínu Slavíčkovi [31], se kterým již měla tři děti. Herbertovi povila dvě dcery, Annu (1911-1996) a Herbertu (1915-1996), která se však narodila až po jeho smrti. Herbert Masaryk jako mobilizovaný dostal v jednom táboře pro válečné uprchlíky v Haliči tyfus a zemřel 15.března 1915 v Praze. Jeho smrt posílila Masarykovo odhodlání v exilovém odboji.

Nejstarší dcera Alice (1879-1966) udržovala styk s Maffii. V letech 1915-1916 (přesněji od 28.října 1915 do 2.července 1916) byla ve vězení ve Vídni, když byla poté pro nedostatek důkazů propuštěna na svobodu. Po válce Alice Masaryková působila jako předsedkyně Československého červeného kříže.

Nejznámější z dětí manželů Masarykových je třetí dítě - syn Jan (1886-1948), jehož smrt nebyla dodnes upokojivě objasněna – i v tomto případě by podrobnější rozbor jeho života mohl být tématem na samostatnou práci.

Příjezdem do Švýcarska uvedeného dne 11.ledna 1915 končí pro Masaryka pozorovací období. Švýcarsko bylo pro válečné exulanty útočiště, a i když zde byl Masaryk v poměrném bezpečí, používal pseudonym Thomas G.Mardsen. Zde se také dozvídá o smrti svého syna Herberta. Následně, v dubnu 1915 odjíždí Masaryk do Paříže, kde se setkává s Denisem, a poté cestuje do Londýna. V Paříži a Londýně bylo na jeho pokyn předáno francouzské a britské vládě další memorandum nazvané „*Independent Bohemia*“, v němž jasně vyhláší záměr po válce rozdělit Rakousko-Uhersko a vytvořit nezávislý český a slovenský stát. Díky tomuto memorandu, které potvrzuje záměry z prvního memoranda z října 1914 (viz. výše), se Masaryk dostává do popředí mezinárodní scény v otázkách střední Evropy.

Poté se Masaryk vrátil do Ženevy a u příležitosti pětistého výročí upálení Jana Husa dává veřejně najevo odhodlání Čechů a Slováků bojovat proti Rakousku-Uhersku a vyhlásit národní ideologii budoucího státu. V září přijíždí do Ženevy Edvard Beneš, kterému v Praze začalo hrozit pronásledování, a definitivně se

spojuje s Masarykem v exilu. Oba si rozdělili úkoly: Beneš jede do Paříže, kde se činila vojenská rozhodnutí, a Masaryk odjel 5.září 1915 přes Paříž do Londýna – místa politických rozhodnutí a rychlého kontaktu se Spojenými státy. Československý odboj ve Francii vděčí za svou účinnost více Benešovi a také Štefánikovi [32] více jak Masarykovi.

Masaryk se usadil v Londýně na dvacet měsíců, od 24.září 1915 do května 1917, i když občas cestoval do Paříže. Jeho pobyt se skládal z profesorské činnosti (jednu týdně přednášel na univerzitě), z propagační činnosti a z psaní memorand, brožur a článků – v tomto mu pomáhala jeho dcera Olga, která ho do Londýna doprovázela.

Mezitím došlo ve světě ke dvěma událostem, které ovlivnily výsledek války. Za prvé to bylo opětovné zvolení Wilsona [33] americkým prezidentem, který požádal bojující strany o uvedení podmínek, za nichž by byly ochotny uzavřít mír. Spojenci odpověděli 10.ledna 1917 společnou nótou, která mezi jednotlivými uváděla: „Osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků od cizí nadvlády.“ Masarykovo poselství tedy bylo vyslyšeno a osvobození Čechů a Slováků bylo uznáno jako jeden z válečných cílů evropských spojenců. Za druhé 6.dubna 1917 kvůli německé hrozbě vstupují do války Spojené státy.

Válečnou situaci také pozměnila ještě jedna událost – svržení carismu v Rusku v únoru 1917. Na základě této únorové revoluce se Masaryk vydává do Ruska, aby zde vytvořil československé legie z válečných zajatců. Londýn opouští 5.května 1917, bez dcery Olgy, kterou zde zanechává k zajištění chodu sekretariátu britské kanceláře Československé národní rady. Do Petrohradu doráží v noci z 15. na 16. května 1917. Jeho záměr vytvořit československé legie v Rusku však narazil na dubnové teze, které zveřejnil Lenin po svém triumfálním návratu do Ruska. Další komplikací Masarykových plánů byla bolševická revoluce zvaná říjnová – bolševici totiž považovali Masaryka za buržoazního ideologa, a proto se jeho vztahy s novými revolučními úřady zhoršily. Nakonec se však Masarykova mise podaří uskutečnit, a sám Masaryk se vydává 7.března 1918 na Sibiř a dále do Spojených států.

Za zmínku by stály údajné Masarykovi styky s bývalým ruským teroristou Borisem Savinkovem, kterého si, jak později tvrdili komunisté, Masaryk zprostředkovaně najal na vraždu Lenina, ovšem toto podezření by se mohlo stát tématem pro samostatnou vědeckou práci, a proto se o něm nebudu více rozepisovat.

Masaryk po třech týdnech cesty z Moskvy přijíždí 1.dubna 1918 do Vladivostoku, poté se vydává přes Koreu a Japonsko, kde se během čtrnácti dnů stručně seznamuje s japonskou civilizací a vyřizuje zde poslední problémy týkající se legií, a následně pluje z Jokohamy přes oceán do Vancouveru, kam doráží 29.dubna 1918. Tím končí jeho roční pobyt v Rusku zmítaném revolucí.

Masarykova politika vůči Spojeným státům se dělí na dvě etapy. Od roku 1914 do května 1918 bylo třeba především mobilizovat české krajany. Ve druhé fázi, od května 1918, bylo díky Masarykově přítomnosti na americkém území třeba československou věc posunout v politické rovině, a působit tedy na americké vedoucí činitele a na slovanské krajany. [34] Masarykovi příznivci v americe, ovlivnění jeho přednáškami z minulých let, zakládají již v září 1914 v New Yorku Americký výbor pro osvobození českého lidu, což byl první krok k založení federální organizace České národní sdružení se sídlem v Chicagu – k tomuto došlo v červnu 1915. Tato protihabsburská organizace měla za úkol podporovat českou věc v USA v oblastech propagace a financí.

Do Spojených států Masaryk přijel 1.května 1918 s pocitem, že válka již dlouho nepotrvá, a že rozhodnutí bude ve prospěch jeho snažení. A ihned začal diplomaticky jednat. Do Bílého domu byl na pozvání prezidenta Wilsona poprvé pozván 19.června 1918. Americký prezident Wilson se vírou v liberalismus značně odlišoval od Masaryka. Přesto měli oba muži leccos společného – oba přešli od univerzitní kariéry do politického života, a oba se vyznačovali zatvzelejším prosazováním demokratických hodnot. Oba věřili v prozřetelnost a v úlohu historiků a filozofů při dešifrování jejich záměrů a při jejich uskutečňování.

2.září 1918 po francouzské i britské vládě i americká přiznala Československé národní radě statut vlády vedoucí válku, což fakticky znamenalo uznání československé vlády, byť uznání pozdní.

Nemalým problémem se stala otázka stmelení amerických Čechů a Slováků. O toto se hlavní měrou zasloužil M.R.Štefánik. Masaryka při jeho příjezdu do Chicaga triumfálně vítá 200 000 Američanů českého a slovenského původu.

Masaryk dne 18.října 1918 vyhláší ve Washingtonu nezávislost československého národa textem známým pod označením „Washingtonská deklarace“. (viz příloha č. 2) Od této chvíle dostávají události rychlý spád. 27.října 1918 nabídla rakousko-uherská říše Wilsonovi separátní mír, který byl rázně odmítnut. 28.října v Praze rakouskou moc svrhli lidé z „Maffie“, 30.října vyhlásila Slovenská národní rada v Turčianském Svätém Martine připojení k novému československému státu, 11.listopadu podal císař Karel demisi, a 14.listopadu byla v Praze vyhlášena republika a Masaryk byl zvolen prezidentem. 20.listopadu 1918 Masaryk odplouvá na lodi Carmania z New Yorku.

Masarykův úspěch byl vyhranou riskantní sázkou – Masaryk vsadil na tři věci: na spojenectví se západními mocnostmi, na exilovou politiku a na demokratický, československý a morální obsah svého záměru.

„Navzdory tomu, jak byl neoblíbený v roce 1914, a navzdory tomu, jak riskantní byla jeho sázka na demokracii, československost a morálku, se Masarykovi ve čtyřech letech podařilo jednomyslně si lidi získat. Jednomyslně byl přinejmenším zvolen prezidentem republiky 14.listopadu 1918 prozatímním Národním shromážděním za předsednictví svého největšího soka z roku 1914 Karla Kramáře [35] : „14.listopadu 1918 v 11 hodin 40 minut Dr. Kramář, předseda Národního výboru (pražského) vstoupil do sálu někdejšího sněmu Českého království a zahájil zasedání Národního shromáždění tímto projevem: [...] Žádám vás, pánové, abyste prvním prezidentem Československé republiky zvolili p. Tomáše Masaryka. (Shromáždění povstalo a vypuklo v jásot.) Konstatuji tedy, že Dr. Tomáš G. Masaryk byl zvolen jednohlasně prezidentem československé republiky. (Opět propukl jásot).“ [36]

Do Prahy se Masaryk triumfálně vrátil 21.prosince 1918. Na nádraží ho přišla uvítat celá vláda v čele s Karlem Kramářem.

1.6 Budování nového státu

Masaryk se tedy ze Spojených států vrátil do nově vzniklého Československa. Do Francie připlul na lodi Carmania přes Anglii, kde 12. prosince 1918 v Darney vykonal přehlídku československých vojáků z francouzské fronty. 20. prosince 1918 překročil československou hranici v Horním Dvořišti, kde se setkal se svým synem Janem, a tímto okamžikem pro Masaryka skončilo období poměrné anonymity.

Rok 1919 byl pro nově vzniklé Československo velmi složitý. Bylo nutné čelit napětí na severní hranici s Polskem, provokacím ze strany Němců na hranici západní, hospodářské a morální bídě Rakouska na jihu a ofenzivě komunistů z Maďarska na jihovýchodě. Kromě toho smrt M.R. Štefánika značně zkomplikovala spojení se Slováky.

V nově vzniklé Česko-Slovenské republice panovala celá řada nejistot. V první řadě nejistota vojenská jak už bylo uvedeno, podél hranic státu se objevila celá řada sporů (ve slezském Těšíně, na Slovensku, na Podkarpatské Rusi, na Spiši a na Oravě). Avšak ozbrojené síly byly omezené, neboť část vojska byla ještě na frontách a legie se probíjely přes Sibiř a Vladivostok v potyčkách s Rudou armádou. Současně panovala nejistota ekonomická – devalvace měny byla provázána nedostatečným zásobováním, což samozřejmě působilo rozpoložení obyvatelstva. Nejistota diplomatická byla zapříčiněna skutečností, že Československo jako malá země nebylo zastoupeno na mírové konferenci. Politická nejistota byla způsobena bolševickými tlaky z východu – viz. níže. A objevila se i nejistota institucionální kvůli absenci definitivní ústavy po celý rok 1919, kvůli vyhlášení vojenské diktatury na Slovensku vzhledem k maďarské hrozbě, pádu prozatímní vlády po půl roce a kvůli nejistotě o legitimitě republiky.

První obecní volby konané 15. a 16. června 1919 pozměnily politickou rovnováhu – těžiště se posunulo vlevo. Na základě těchto skutečností se Masaryk rozloučil s prvním předsedou vlády Karlem Kramářem a na jeho místo nastoupil 8. července 1919 sociálnědemokratický premiér Vlastimil Tusar, který s Masarykovým požehnáním provedl mnohá sociální opatření (znárodnění uhelných dolů, pozemkovou reformu).

Přesto, že se nová republika tvořila v takovém chaosu, prezident Masaryk neustával v tvrdé duševní práci a mj. podnikal mnoho cest do míst, kde mohl promlouvat k dělnictvu v duchu dosahování postupných reforem v nové státě drobnou prací a revolucí hlav a srdcí.

29.února 1920 byla prozatímním Národním shromážděním přijata československá ústava. První volby do Národního shromáždění v dubnu 1920 potvrdily politickou sílu sociální demokracie – Tusar zůstává v čele vlády. V tomto již klidnějším období byl dne 27.května 1920 Masaryk podruhé zvolen prezidentem republiky.

T.G.Masaryk podle této ústavy neměl jako prezident velké pravomoci, ale o to měl větší morální autoritu. Jeho osobnost ztělesňovala ideály svobodné a demokratické společnosti. Dle této ústavy byla funkce prezidenta spíše reprezentativní, de facto bez možnosti přímo zasáhnout do politických událostí. Masaryk se zasadil o to, aby měl prezident nejen ústavní právo schvalovat návrhy vlády a parlamentu, ale také účastnit se vládních porad a vystupovat dle potřeby iniciativně i v parlamentě. Snažil se také o to, aby se zabezpečila odbornost administrace a vlády.

Od východu z Ruska se do Evropy šíří bolševické nebezpečí. Napětí vrcholí postupným návratem českých legionářů ze Sibíře, kde bojovali proti sovětským bolševikům. Masaryk v roce 1921 vydává esej nazvanou *O bolševictví*, kde zaujímal odstup nejen od komunismu, nýbrž i od jeho leninské varianty.

Jako prezident se Masaryk, v minulosti tvrdý kritik rakousko-uherských institucí, vyslovil ke třem institucím, které vedle parlamentního systému považoval pro nově vzniklou republiku za zásadní. Za prvé se vyjadřuje ke školství, avšak nemluví o ministerských reformách jako spíše o proměně mentality. „*Reforma školy je právě také reformou učitele, učitelů; to znamená zvyšovat jejich sociální úroveň a vzdělání. Vůbec na školu, na výchovu a na vyučování by se mělo mnohem víc myslet... a taky dávat mnohem víc prostředků než dosud. Vývoj školy, v tom je vývoj demokracie.*“ [34] Z těchto Masarykových myšlenek by si mohli někteří nynější politici vzít ponaučení.

Další republikovou institucí, která Masaryka velmi zajímala, byla policie. Proto si několik měsíců po vzniku státu k sobě zavolal policejního ředitele Richarda Bienerta, který na základě dohody s prezidentem vyhlásil v srpnu 1919 nové zásady policejní praxe spolu s novým uspořádáním policejního ředitelství.

Třetí citlivou institucí pro Masaryka byla armáda. Demokracie v armádě pro něho nebyla otázkou prostředku, nýbrž ducha. Považoval za dětinské odmítat v armádě disciplínu. „*Bez kázně není armáda armádou.*“

Při výkonu moci Masarykovi pomáhala zdatná Kancelář prezidenta republiky, která získala zákonnou oporu v parlamentních diskuzích v létě roku 1919, a jejíž význam neklesá ani dnes.

Rok 1923 zasadil Masarykovi tvrdou ránu. Po měsících nemoci jeho manželka Charlotta, která v poslední době vzhledem ke svému nervovému onemocnění upadala do apatie, dne 13.května skonala. Charlotta Garrigue Masaryková s ním prožila 45 let manželství, a na Masaryka v mnoha směrech měla velký vliv. Tento se v hlubokém žalu na několik týdnů stahuje do ústraní, a až smysl pro státnické záležitosti nabyl vrchu, vrací se zpět na politickou scénu. Následuje klidné desetiletí, kdy byl vládnoucí filozof na vrcholu moci.

V roce 1924 byla podepsána nejvýznamnější mezinárodní smlouva Československa mezi oběma válkami: francouzsko-československá smlouva o spojení, která mimo obvyklých politických, kulturních a diplomatických ustanovení obsahovala i celou řadu tajných vojenských ujednání.

Protože byl nastolen politický a diplomatický klid, Masaryk měl více času na filozofické a historické bádání. V roce 1925 vydává objemnou knihu válečných vzpomínek nazvanou *Světová revoluce*, ve které Masaryk analyzuje síly působící v pozadí států zapojených do války – sil demokratických proti silám reakcionářským a teokratickým.

V tomto roce, tedy v roce 1925 se Masaryk seznámil s mladým nadaným spisovatelem Karlem Čapkem [38], který z jejich přátelských rozhovorů později sepisuje knížku *Hovory s T.G.M.* – jedná se vlastně o vzpomínky prezidenta na svůj život. A také se prakticky jedná o poslední Masarykovo dílo, psané perem Karla Čapka.

1.7 Prezident na odpočinku

T.G.Masaryk se vryl po podvědomí českého lidu jako „tatiček československého národa“. *„Původně pojmenování ‚tatiček‘ pocházelo z doby, kdy legie bojovaly za války na Sibiři, ale vyskytly se o tom pochybnosti. Na původu onoho ‚tatičkovství‘ ale nezáleží. Toto láskyplné označení, původně možná užívané robustními legionáři, převzali prostí lidé.“* [39]

Masaryk měl až do pozdního věku celkem pevné zdraví, i když několikrát v životě prodělal vážnější choroby. V roce 1877 prodělal jakousi chorobu, která ho vyčerpala, ale o které se mnoho neví. V roce 1880 Masaryk prodělal tyfus, v devatenáctém století poměrně často se vyskytující nemoc.

V lednu 1921 Masaryk prodělal pravděpodobně nějakou infekční chorobu. Za pomoci silných léků objednaných z Anglie se Masaryk uzdravil, ale byl mu doporučen pobyt v teplém podnebí. Proto odjel na léto 1921 na Capri, kam se následující rok zase vrátil. Tento pobyt na něj měl zázračné účinky.

K osmdesátým prezidentovým narozeninám se národní shromáždění usneslo na zákonu znějícím: *„Tomáš G.Masaryk zasloužil se o stát“*.

Počátkem třicátých let Masarykovi osobní lékař Adolf Maixner doporučil pobývat na zámku v Lánech spíše než v Praze kvůli lepšímu vzduchu. Počátkem května 1934 utrpěl Masaryk mozkovou příhodu. Vše svědčilo pro jeho odchod z politického života. Protože v té době nebylo možné zaručit Benešovo zvolení, rozhodli se Masarykovi spolupracovníci, že by měl znovu kandidovat na prezidenta. A tak je Masaryk 24.května 1934 po čtvrté zvolen prezidentem Československa. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu však 14.prosince 1935 Masaryk abdikuje a za svého nástupce doporučuje Edvarda Beneše, který po nejrůznějších vyjednáváních opravdu dne 18.prosince nastoupil do funkce prezidenta republiky. Tak po „prezidentu osvoboditeli“ nastupuje „prezident budovatel“.

Masaryk přes svůj vysoký věk myslel do budoucna – v Čapkových „Hovorech“ jednou uvažuje o těžkostech, které ještě přijdou a o nadějích na udržení republiky: *„Bude ještě zle ... potřebujeme padesát let nerušeného vývoje – pak se už ničeho nebojím...“*. A měl pravdu – náš stát čekaly přetěžké zkoušky nedlouho po jeho skonu nástupem nacismu v Německu.

Při účtování se svým životem své poslání neviděl ve vnějších úspěších, v oslňující kariéře chudého chlapce, který se dostal tak vysoko, viděl ji v tom, že za všech okolností svého života zůstal věrný mravním principům, které si vytkl již v mládí: *Hledání pravdy, víře v humanitu a demokracii.*“

Svoje poslední dny trávil Tomáš Garrigue Masaryk na zámku v Lánech, kde 14.září 1937 v časných ranních hodinách klidně zesnul.

Odešla jedna z největších osobností našich dějin. S prezidentem se v den jeho pohřbu 21.září přišlo rozloučit množství lidí do té doby nevídané. Masaryk byl prostě „tatiček národa“.

2. T.G.Masaryk – filozof a politik

2.1 Počátky filozofického chápání

„Ve filozofii jsem usiloval o vědeckou filozofii, o vědeckou přesnost, konkrétnost a realismus. Bátl jsem se filozofie příliš školské, tohoto přežitku a pokračování středověké scholastiky. Zvláště metafyzika mě nevábila a neuspokojovala. Filozofie byla mě povýtce etikou, sociologií a politikou.“ [40]

S filozofickými myšlenkami se Masaryk poprvé setkal na vysokoškolských studiích ve Vídni, kde si nejprve zvolil studium filologie, ale postupně se výběrem přednášek zaměřil na filozofii. Chodil na přednášky pozitivistického filozofa a odborníka na řecké myslitele Theodora Gomperze, pozdějšího svého přítele, a dále na přednášky filozofa Franze Brentana, [41] které se mj. týkaly i psychologie a fenomenologie. Brentanovo učení Masarykovi umožnilo osvojit si zejména pozitivizmus a získat nástroj k řešení otázek. Díky přednáškám profesora Roberta von Zimmermanna, velmi liberálního odborníka na estetiku, se Masaryk vymanil z povinného obdivu k filozofům velké německé tradice.

Filozofický profil T.G.Masaryka tedy formovaly tři vzájemně se prostupující činitelé: 1. – studijní program, v němž byla silně zastoupena jak starověká klasická filozofie a kultura starého Řecka, tak i novodobé směry filozofie západní; 2. – svobodomyšlní, pozitivisticky orientovaní profesoři, mezi nimi na prvním místě výše jmenovaný Franz Brentano; 3 – Masarykova velká pracovní energie, kritický duch a zájem jak o filozofii a společenské vědy, tak i o krizové jevy soudobé společnosti.

Po čtyřech letech studia na vysoké škole Masaryk věnuje svou doktorskou práci z filozofie klasicky Platónovi – zabýval se „Povahou duše u Platóna“. Text této práce se ztratil, ale z posudku Franze Bretana, který se dochoval, lze usoudit, že i když Masaryk ve studii o duši v Platónově filozofii přehnaně Platóna obhajuje, a má sklon odbíhat od tématu, autor, tedy Masaryk, ukázal nejen schopnost bádát v oblasti dějin filozofie, ale také do jisté míry schopnost vlastního spekulativního myšlení v tomto oboru. V této době Masaryk začal své úvahy přesměrovávat od spekulativní filozofie spíše k filozofii související s dějinami a s národními mravy.

Masaryk mnoho čte díla filozofů, zejména již zmíněného Platóna [42], dále Pascala [43], Huma [44] a Buckla, kteří ho natolik ovlivnili, že z jejich učení vycházejí jeho první univerzitní práce. Od Platóna přejal substancialistické pojetí, které filozoficky nazývá „realistickým“ s odkazem na realizmus platónských idejí. Tento Platónův vliv přetrval po celý Masarykův život, jak sám Masaryk ve svých 80 letech říkal: „*Ano, já jsem i dnes platonikem.*“ Z Pascala Masarykovi zůstalo zaujetí pro metafyzické otázky, které ho vedlo k tomu, aby filozofické problémy neposuzoval z hlediska historického relativizmu, nýbrž z hlediska neměnné věčnosti. David Hume, který už kdysi probudil Kanta [45] z dogmatické dřímoty, zaujal Masaryka skepticismem, neboli tím, že odmítal dogmatický absolutismus jakožto základ veškerého poznání.

Blaise Pascal byl také námětem Masarykovy přednášky na pražské univerzitě pod názvem „*Blaise Pascal, jeho život a filozofie*“, která vyšla v roce 1883. První svoji přednášku na této univerzitě v pražském Klementinu 16.října 1882 nazval „*O počtu pravděpodobnosti jako základu nové logiky, příspěvek k dějinám logiky a theorie indukce*“. Tématem této přednášky o skepticismu jakožto systému a o teorii indukce byl David Hume. Buckleovo vědecké zkoumání vývoje výuky v Anglii a zejména jeho statistika se pro Masaryka staly zdrojem nového obohacení historiografie, která se tak otevírá historické sociologii. Na toto téma Masaryk píše úvahu vydanou v roce 1884 pod názvem „*Theorie dějin dle zásad H.T.Bucklea*“.

Dle některých filozofů je nejdůkladnějším z Masarykových filozofických děl kniha *Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*, vydaná v roce 1885. V této knize Masaryk rozvíjí klasifikaci věd Augusta Comta z jeho díla „*Kurz pozitivní filozofie*“ z let 1830-1842. Comtovská teorie zaujala Masaryka proto, že zahrnovala tři nové vědy:

- * chemii (jedná se o dobu Louise Pasteura);
- * biologii (jedná se o dobu Clauda Bernarda a Charlese Darwina);
- * sociologii, jejímž je Comte jedním ze zakladatelů.

„*Filozofie se musí stát syntetickou v tomto moderním smyslu, musí přestat být učením pro školu, musí být učením pro život.*“ [46]

2.2 Masarykovo politické myšlení

O politiku se začal Masaryk zajímat již jako student ve Vídni. Zpočátku se však o politiku zajímal pouze teoreticky, vnímal neustálý boj mezi Čechy a Němci.

citát

„K politice jsem se dostal přes Platóna“ řekl o sobě jednou T.G.Masaryk. Četba Platónových děl neměla vliv pouze na Masarykovy zájmy a myšlenky, nýbrž na něho měl vliv trvalý a podstatný. Jeho cesta k politice vede přes filozofii. Politika je mu praktickou realizací filozofie, a filozofie, to je vědecké hledání odpovědí na otázky kladené životem praktickým, to znamená politickým. Politika vyplývá z Masarykovy filozofie jako praktický závěr, ale jeho filozofie je a vždycky byla řešením problému, které mu ukládalo jeho politické vědomí.

Do aktivní politiky Masaryk vstupuje tehdy, když je zvolen poslancem Říšské rady za stranu mladočechů. Masarykův první poslanecký mandát trval jen dva a půl roku, jeho řeči se však dotýkaly palčivých otázek, vyjadřoval se k politickým otázkám doby, snažil se o reformu školství. V této době ještě věřil v reformu Rakouska s kvalitativní rovností všech zainteresovaných národů. Mladočeská strana a Masarykovo okolí požadovalo různé politické reformy a demokratické postupy, doba však jejich snažení nepřála, a proto po různých vnitropolitických aférách Masaryk skládá jak říšský tak sněmovní mandát a vrací se na katedru.

Koncem 19. století dochází k úpadku mladočeské strany, sociálně demokratická strana byla slabá, a tak Masaryk vstupuje v roce 1900 do shromáždění realistů. Na ustavujícím sjezdu 31.března 1900 byla založena nová strana – *strana lidová*. Z tuto stranu kandiduje a je opětovně zvolen do říšského sněmu v roce 1907, a v aktivní politice zůstává prakticky až do začátku první světové války, do své emigrace, do roku 1914.

„Moderní politika nevyčerpává se pouze demokratisací státní. Má ještě úkol jiný a neméně důležitý – z politiky udělat vědu a umění založené na věděni a tudíž demokratisací organisovat a zabezpečit vliv vzdělání odborného a politického. Masa – majorita – minorita – individuum – ani jedno, ani druhé neobstojí bez moci, již dává věděni.“ [47]

2.3 Otázka demokracie

„Demokratism nezná jen rovnost politickou, nýbrž též hospodářsko-sociální, mravní, náboženskou a duchovní vůbec. Chceme býti co možná rovni. Jistá nerovnost je přirozená, nadáním, postavením atd. Chceme míti bratrství nejen v chlebě, ale také v právech, ve vědě, v mravnosti a v náboženství. Nemá býti aristokratism kněžský, učenecký, kapitalistický, politický; zkrátka demokratismus je celkový názor na svět, hlásající zásady rovnosti nejen hospodářské a politické, nýbrž také duchovní, mravní a náboženské.“ [48]

Otázkou demokracie se T.G.Masaryk zabýval celý svůj život, hluboce ji promýšlel a nově formuloval. Později jako prezident nového státu se pokoušel své představy o demokracii také v praxi uplatňovat. Moderní demokracii, na které vytyčil svůj program, a který nikdy neopustil, chápal jako proces stále se vyvíjející a zdokonalující, nikdy nedovršený a nikdy definitivní. Idea demokracie mu logicky i historicky vyplývala z ideje humanitní. Myšlenky humanity a mravnosti byly ústředními pojmy Masarykovy filozofie.

„Věřil jsem a věřím v demokracii, ale vím, že demokracii uskutečnit není lehké. Demokracie mně znamená demokratickou formou provádět demokratický, humanitní program: v demokratické státní, ústavní formě uplatňovat ideály demokracie jako celého názoru na život, jak jsem vždycky demokracii chápal. Demokratická iniciativa, iniciativa odpovědná, je úkolem všech myslících demokratů: my všichni opravdoví demokraté máme poctivě a rozumnými důvody prosazovat ve veřejném mínění to, co je pro zdravý vývoj ve státě důležité a správné. Co jsem dělal po celý život, musím považovat za první úkol také pro prvního občana republiky: šířit poznání o tom, čeho soužití v demokratickém státě potřebuje a čeho potřebuje stát v soužití států.“ [49]

Podstatu demokracie spatřoval Masaryk v heslech francouzské revoluce 18. století – „*rovnost-svornost-bratrství*“. Podle Masaryka se demokracie historicky vyvinula z teokracie; demokracie (= vláda lidu) stojí ve věčném i historickém protikladu k aristokracii, neboli oligarchii; monarchie je forma oligarchie (Masaryk ztotožňuje pojmy aristokracie a monarchie s pojmem teokracie).

Vnitřní a zahraniční politika nově vzniklého státu – Československé republiky – v čele s prezidentem T.G.Masarykem měla být vybudována na zásadách parlamentní demokracie, svobody a rovnosti všech občanů bez rozdílů národnosti, přesvědčení či vyznání. Vybudovat nový demokratický stát v srdci Evropy byl však úkol obtížný a proces přechodu od monarchismu k demokracii velmi složitý.

Skutečnost, že se podařilo počáteční nesnáze spojené s negativními stránkami lidské povahy – sobectvím, závistí, korupcí, přehnaným politickým stranictvím – překonat a z republiky v průběhu několika let vybudovat vzornou parlamentní demokracii s fungující ekonomikou účinnou sociální politikou bylo v první řadě zásluhou prezidenta T.G.Masaryka, jehož mravní a politická autorita v národě byla nesporná.

Masaryk kladl mimořádný důraz na vybudování demokratické samosprávy, a to od nejnižší samosprávné jednotky, od obce po města, okresy, země, protože bez ní může jen stěží pluralitní parlamentní systém dobře fungovat.

Dalším Masarykovým cílem byla podpora všech pozitivních sil v národě, všech lidí dobré vůle bez ohledu na národnost a stranickou příslušnost.

Základní myšlenka Masarykova konceptu moderní demokracie, jako otevřeného, stále se prohlubujícího a zdokonalujícího politického systému, si uchovaly svou poplatnost i do dnešních dnů.

T.G.Masaryk, zakladatel naší novodobé státnosti a demokrat z přesvědčení, nikdy víru ve vítězství demokracie neztratil. V roce 1933, po patnácti letech prezidentství, v době nástupu nacismu k moci v Německu napsal, že věřil a věří i nadále v demokracii, ale ví, že uskutečnit jí není lehké.

2.4 Masarykovi humanitní ideály

„Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodni má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický – humanitou, plně a opravdově pojatou, navážeme na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš obrodni úkol, vypracovaný a odkázaný nám naším bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.“ [50]

T.G.Masaryk chápe slovo humanita jako nové slovo pro staré slovo láska k bližnímu. Slovo „*láska*“ se dle Masaryka začalo užívat spíše poměru dvou pohlaví. Proto se pro odlišení rozšířilo a ve filozofii se začalo využívat slovo „*humanita*“ nebo „*sympatie*“ a ještě později „*altruismus*“. Ve skutečnosti je tedy humanita láska k bližnímu, ale princip je formulován podle nových poměrů, zejména také politických a sociálních. Moderní člověk má tedy slovo „*humanita = člověčenství*“. Tímto heslem a ideálem vystihuje všechny své tužby, které jsou základem všech tužeb novodobých a zejména také národnostních.

Dle Masaryka se tento novodobý etický a sociální ideál postupně vypracovává již od renesance. Novodobý stát se stává stále více demokratickým a lidovým, a tento stát v 18. století prohlašuje práva člověčenské a osobní (americká a francouzská revoluce).

Z těchto lidských práv se rodí dále práva národnostní a jazyková, práva sociální a hospodářská (například právo na práci, na existenční minimum) a dále se kodifikují práva ženská a dětská (moderní právo rodinné). Tak se idea humanitní dle Masaryka vyvíjí a ztělesňuje v novodobém společenském životě. Podstata tohoto nového humanitního ideálu vysvětluje také proto, že se pokládá za přirozený. Hledají se základy přirozeného náboženství, přirozeného práva a mravnosti, přirozeného stavu společnosti a státu. I filozofie se opírá o přirozený (zdravý, obecný) rozum a umění se stále více a živěji zajímá o přírodu.

„Humanitní ideál český má svůj historický i věčný základ v naší reformaci, nikoli ve francouzské revoluci; humanism liberální není totožný s humanitou naší reformace. Kdo myslit a cítit chce česky, tohoto rozdílu musí si být vědom.“ [51]

Co se týče mezinárodnosti, tkví idea humanity dle Masaryka v tom, že každý národ je oprávněn usilovat o člověčenství a z toho vzniká myšlenka na organizace celého člověčenstva. Dnes je mezinárodně organizována věda, umění, hospodářství i další odvětví součinnosti států a národů. Tímto stát ustupuje do pozadí před ideou národnostní. V tomto duchu se vyvíjí mezinárodní politická situace i dnes, v době integrace Evropy, v době existence Evropské unie.

K filozofickým úvahám o podstatě nacionalismu přivedl Masaryka spor o Rukopisy z roku 1886 (viz. výše). Ošklivá tvář nacionalismu, kterou zahlédl, ho přivedla k vypracování filozofie, jejímž ústředním pojmem byl humanismus. Úzkoprsý nacionalismus projevující se ve snahách o osamostatnění českého národa nahradil požadavkem demokracie pro veškeré obyvatelstvo země. V teleologickém pohledu určil podle Masaryka smysl dějin českému národu zvláštní úlohu vyznačenou učením Jana Husa [52], Jana Amose Komenského [53], Josefa Dobrovského [54], Jána Kollára [55], Pavla Josefa Šafaříka [56], Karla Havlíčka Borovského [57] a Františka Palackého [58]. Tyto osobnosti podle něj představovali osvobozující kontinuum lidského myšlení a jednání čelící spojeným zpátečnickým silám teokracie a absolutismu. Zásadní úloha českého národa vyplývá údajně z jeho průkopnické úlohy v politickém a intelektuálním vývoji moderní Evropy, který započal husitskou reformou. V roce 1895 toto skloubení národního aspektu s aspektem obecně lidským, lokálním s univerzitním, vyjádřil v *České otázce*. [59]

Pojem humanity je v Masarykově filozofické koncepci (ne-li skutečné konstrukci) ústřední. Považoval ho za svorník snahy usilující o sblížení politiky, vědy (přínejmenším historické) a morálky.

Masaryk svým pojetím vlastenectví, které je nerozlučně spjato s demokracií, byl tedy obrazoborec, který bořil nejen akademický konformismus, nýbrž i nacionalistické mýty. V roce 1896 v odpovědi na anketu časopisu *Rozhledy* tvrdí: „*Především prohlašuji, že vůbec nestojím na stanovisku národnostním a tudíž ani v otázce našeho poměru k Němcům. Stojím na našem českém programu humanitním. [...] O národech i o národě vlastním může se souditi docela nestranně a není třeba zbožňovati vlastní národ. Nepochopuji, proč poznávání skutečnosti by vadilo přirozené lásce vlastního lidu, jazyka, národa.*“ [60]

Masaryk se jako prezident musel rozhodovat v otázce trestu smrti. Jak sám řekl: „*Stálo mě to mnoho nocí, když jsem měl podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem. Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; ... Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale je v něm mravní expirace: vzít člověku život je bezprávi tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým. Dělán ovšem patřičný rozdíl mezi vraždou a zabitím... Věřím a čekám, že bude zrušen (trest smrti) vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem náš všech.*“ Z toho je zřejmé, že Masaryk nade vše miloval lid, že cena každého jednotlivce pro něho byla stejná. Byl si však vědom skutečnosti, že doba nutí chovat se tak, jak to vyžadují podmínky.

2.5 Masarykův vztah k náboženství

Dosud snad nejlepší rozbor Masarykovy nábožnosti podal Ferdinand Peroutka v sérii článků *Masarykova osobnost*, uveřejněné roku 1930 v *Přítomnosti*: „*Pokud myslil, tu víra a rozum se mohly rozcházet. Jakmile však jednal, víra a rozum se sešly a podporovaly se. Kde jinde tento konflikt studovat lépe než na Masarykově poměru k náboženství? Tu vidíme, jak víra a věda probíhají Masarykovou duší jako dva izolované elektrické dráty. Nebyly to krotké síly, které jím hrály: jeho racionalismus byl výbojný, jeho víra odolná. Mnoho jiných by se tímto konfliktem rozvrátilo*“. [61]

Na Masaryka mělo náboženství od dětství prostřednictvím jeho matky velmi velký vliv. Od matky přejal katolictví, které tehdy na Moravě zcela převládalo. Doma se mu tedy dostalo prvního náboženského poučení, které bylo důležité tím spíš, že školní náboženská výchova byla přerušována častým stěhováním. Masaryk také často ministroval, avšak matčina výchova mu byla bližší a trvalejší.

V mládí dokonce proběhla u Masaryka myšlenka, zdali se neměl stát kazatelem – k této se veřejně přiznal u příležitosti jeho jmenování doktorem teologie honoris causa na pražské Husově evangelické bohoslovecké fakultě 24.května 1923.

Masarykův vztah ke katolictví dostával během studií na gymnáziu trhlíny, neboť rozdíl, který dělí náboženství od církvi ho vedl k představě, že církev je sice instituce boží, ale má některé stránky lidské, nepodstatné, změnitelné, a proto podle národů a zemí různé. V pátém ročníku studia na gymnáziu se Masaryk rozhodl odmítat zpověď, neboť již od svých patnácti let pochyboval o výuce náboženství. Jeho pochybnosti se prohloubily ještě více vyhlášením dogmatu o papežské neomylnosti v roce 1870. Tyto skutečnosti způsobily, že 31.srpna 1880 přestoupil v Heršpicích, jihomoravské vesnici, od katolické k reformované, evangelické církvi.

Masarykova konverze k evangelickému náboženství byla výsledkem trojího vlivu. V první řadě samozřejmě vlivu manželky, unitářské protestantky. Za druhé Masarykova obdivu ke Kollárovi [55], Šafaříkovi [56] a Palackému [58], třem protestantům, které horlivě četl již od brněnských studií na gymnáziu. O několik let později z nich v knize Česká otázka (1895) udělal vzory pro český národ.

Za třetí na něj zapůsobil mladý evangelický pastor v Kloboukách, Ferdinand Císař, do jehož kostela v letech 1878 – 1882 chodil každé léto.“ [62]

Masaryk navzdory tvrzení některých odpůrců zůstal věřícím po celý svůj život. Jako filozof, který se zabýval mnoha různými oblastmi, se věnoval i originálním teologickým úvahám, které zaměřil třemi různými směry: na osobní praktikování náboženství, na sociální úlohu náboženství a na jeho úlohu historickou.

Z osobního hlediska Masaryk vroucně chápal Ježíšovo poslání. Pro jeho náboženské myšlení je typické, že se velmi často uchyluje spíše ke křesťanským pramenům než k výkladům křesťanství. Ústřední místo přiznává Ježíšovi a jeho učení. Proto také na konci své knihy válečných pamětí „*Světová revoluce*“ použil metaforu: „*Ježíš, ne Caesar, toť smysl našich dějin a demokracie*“. [63] Jinými slovy cesta morálky je vždy nakonec nadřazena cestě cynismu.

Podle některých autorů si Masaryk zvolil náboženství za téma svých úvah proto, aby z něj učinil sociální a mravní nástroj. Jako průkopník sociologie také věděl, že náboženství není jen záležitostí osobní víry nebo metafyzickou zárukou. Je také hromadným, tedy sociologickým jevem. Tuto společenskou funkci náboženství zmiňuje už ve své habilitační práci o sebevraždě obhájené v roce 1879.

Ve své práci „*V boji o náboženství*“ Masaryk kritizuje nelidovost a nesociálnost církvi, která dle jeho názoru spočívá na lichém učení o individuálním spasení, které vštěpují věřícím podle tradice ze staré doby. Církev udělaly z přikázání lásky učení egoistické a proto se staly nesociálními a nedemokratickými. [64] Dále v uvedené knize Masaryk píše: „*Od reformního katolicismu nelze nic očekávat proto, že nelze nic očekávat od katolicismu; já také již nic nečekám od církvi protestantských. Musíme si pomoci sami. Nestačí nám už mluvit proti klerikalismu a podobně – máme povinnost nábožensky pracovat.*“ [65], čímž jasně vyjadřuje svou pochybnost k jakémukoliv pokusu o reformu katolické církve.

Originálním Masarykovým přístupem ke studiu náboženství byly jeho úvahy o historické funkci náboženství. Je to jeho přínos nejdůležitější a vyvolal také nejvíce polemik. V jeho dílku *Jan Hus* si položil otázku: jak vyřešit českou a zároveň náboženskou otázku? Smysl vývoje českého národa v této knize spojoval s originální tradicí, již proslavili Cyril [66] a Metoděj [67], Jan Hus či jednota bratrská,

což vše pro českou otázku představovalo zdroje mravní a politické inspirace. Masaryk systemizoval srovnání Jana Husa s demokratickým duchem, což vyvolalo námitky ze strany mnoha historiků, zejména Josefa Pekaře [68], s nímž Masaryk o těchto problémech vedl polemiku, jež by také stačila na sepsání samostatné práce.

Demokratické postoje Masarykovi brzy vysloužily nepřátelství církevních představitelů a kněží v Čechách.

Ve filozofii náboženství byl Masaryk realistou. Studoval mnohá náboženství z různých koutů světa, srovnával je v rámci možností s náboženstvím křesťanských církví, které nejlépe poznal. Studoval mnohé teorie náboženství, knihy teologů a vědců. Nikdy jej tento zájem neopustil.

2.6 Vědecké myšlení T.G.Masaryka

T.G.Masaryk se od svého mládí, od svých studií zajímal o celou řadu vědních oborů; jeho teoretický zájem a jeho vědomosti nabyté ve školách a univerzitách se později snažil již jako prezident nově vzniklého státu aplikovat do praxe – budováním legislativy zaměřené zejména na školství a ženskou otázku. Snažil se o praktické využití filozofických, sociologických a politických poznatků.

Masarykovo stěžejní filozofické a sociologické dílo 80. let devatenáctého století *„Základové konkrétní logiky (Třídění a soustava věd)“* je dílem zabývajícím se pozitivistickým pohledem, ve kterém se zabývá nejen jednotlivostmi, ale i základními názory jako je například pojem krize současné společnosti nebo pojem humanity. Masaryk vychází z Augusta Comta, jehož stupnici věd abstraktních rozšiřuje – viz. příloha č. 3. S Comtem Masaryk souhlasil v tom, že vědění je jedno a jednotné. Soudí však, že Comte málo přihlédl k rozdílům mezi vědami přírodními a obory „duchovními“.

Za svého studijního pobytu na Lipské univerzitě se Masaryk seznamuje s přednáškami Wilhelma Wundta [69], jednoho z pilířů filozofické výuky na této škole, průkopníka experimentální psychologie. Pod vlivem přednášek tohoto profesora přiznal Masaryk psychologii, která se teprve ucházela o univerzitní uznání, plnohodnotné místo mezi vědami. O deset let později ve svém pokusu o roztrídění věd zařadil psychologii, jež do té doby byla součástí fyziologie, mezi samostatné vědy.

„Věda je na rozdíl od teologie vědou o člověku a pro člověka. Ne bůh, člověk je vědě měřítkem všech věcí. Člověk je pravý a poslední předmět všeho bádání.“ [70]

3. T.G.Masaryk - sociolog

3.1 T.G.Masaryk – jeden z našich prvních sociologů

„Náš úkol je rozřešit nejen otázku národní a jazykovou, nýbrž také hospodářskou a sociální, opakuji rozřešit otázku opravdu světovou. O to se poctivě všichni musíme pokusit a pak vykonáme kus záslužné práce pro Evropu a lidstvo.“
[71]

T.G.Masaryk vyrůstal v chudém prostředí, a jeho první sociální zkušenosti se týkaly nadřazenosti pánů ke svým zaměstnancům, zřízcům, nedůstojnému postavení učitelů, a nesmazatelnou stopu v jeho vědomí zanechala sebevražda pacholka ve stáji čejkovického zámku. Sám se k tomuto vyznává v Čapkových „Hovorech“: *„Mně připadalo strašné a nepochopitelné, jak si někdo může vzít život. Jen si to doopravdy představte, vzít si život! To je něco tak nepřirozeného, tak zvráceného!“* [72]

Tématu sebevraždy věnoval Masaryk svůj habilitační spis. *„Můj spis o sebevraždě je odpovědí k těm dětským a pozdějším zkušenostem“*. [73] Svoji prvotní habilitační práci předal 6.12.1877 komisi vídeňské univerzity pod titulem „O principech sociologie“ - šlo o metodologický úvod ke studii o sebevraždách; tato práce však byla zamítnuta, protože neodpovídala univerzitním kategoriím. Za titulem se totiž skrývala celá práce věnovaná sebevraždě jakožto sociálnímu problému, které se Masaryk věnoval již řadu let. Na vídeňské univerzitě to nepovažovali za dostatečně filozofické. Masaryk začal v květnu 1878 za povzbuzování profesora Brentana svou práci přepisovat. Tuto práci pod názvem *„Sebevražda hromadným jevem společenským“* podává komisi dne 14.listopadu 1878, a dne 7.března 1879 byla přijata – Masaryk se stává soukromým docentem.

Fenomén sebevraždy Masaryka zajímal už dávno, prakticky od mládí, jak je uvedeno výše. Vzít si život pro něj tehdy představovalo něco naprosto nepřirozeného, zvráceného. Ve své práci se nažil uvažovat o filozofickém původu sebevraždy, a uvedl v ní i statistiky sebevraždnosti v Evropě.

Masaryk ve své publikaci „*Otázka sociální*“ vydané v roce 1896 podává rozbor nauky Karla Marxe a jeho pokračovatelů, se kterými se podrobně seznámil, a i když jim přiznává jejich záslužné zdůraznění materiálních momentů v sociálním životě, jejich dialektický materialismus v jeho podstatě důrazně odmítl.

Otázka sociální není dle Masaryka jen otázkou dělnickou, není to pouze otázka jedné třídy, kasty, je otázkou všech. Tato otázka musí být řešena celá a pozitivně. To znamená osvětlit a oteplít hlavy a srdce všech, znamená dát duchu moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku. Sociální otázka je otázkou mravnosti – nemravnosti, otázkou násilí a účinné humanity.

Masaryk jako platonik se velmi zajímal o Comtovu teorii třídění věd (viz. příloha č. 3). „Comtova sociologie ve své první fázi, jak je vyložena v *Kurzu pozitivní filozofie* (1830-1842), spočívá na teorii tří věků: podle Comta každá společnost i každý jedinec ve svém sociálním a intelektuálním vývoji prochází třemi stavy:

- nejprve stavem teologickým a vojenským. To je věk fetišismu, polyteismu a nakonec monoteismu. Je to stav, který se vyznačuje globální, finalistickou, imaginativní a nadpřirozenou interpretací jevů;
- poté stavem metafyzickým neboli kritickým nebo také legistickým. Je to stav pokročilejší a vyznačuje se tím, že svět je vysvětlován abstraktními silami a nikoli už přirozenými činiteli;
- konečně stav pozitivní a industriální. Lidé přestávají hledat transcendentální příčina a pravou podstatu věcí. Stačí jim zákony, jimiž se skutečnost řídí, objevovat pozorováním a uvažováním.

Tato sociologická teorie měly velký úspěch v 19. století, protože se zdálo, že spojuje všechny lidské snahy směřující k jedinému cíli: k racionálnímu pokroku založenému na vědě. V tom byla „optimistická“ nebo též „*pozitivní*“, z čehož je odvozen název pozitivismu.“ [74]

T.G.Masaryk se zajímal o tuto sociologii a třídění věd. Ve své knize „*Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*“ vydané v roce 1885, kde Comtovu klasifikaci přejímá, ovšem se třemi námitkami.

1) Comte opomíjel jedince – Masaryk navrhuje zavést mezi vědy psychologii

- 2) Comte vynechává některé oblasti: lingvistiku, estetiku a logiku, které Masaryk považuje za plnohodnotné vědy.
- 3) Comte nebere zřetel na rozlišování teorie a její aplikace (tzn. na rozdíl mezi teorií praxí) ani nerozlišuje vědy na abstraktní a konkrétní (například rozdíl mezi biologií a fyziologií – obě jsou vědy teoretické, první je abstraktní, druhá konkrétní). (viz. příloha č. 3)

V letech 1900 – 1901 vyšel v jednotlivých číslech časopisu „*Naše doba*“ Masarykova publikace „*Rukověť sociologie*“, ve které autor rozpracovává svoje názory na třídění věd, a především na sociologii, její předmět a úkoly z „*Konkrétní logiky*“, které Masaryk přepracoval a rozšířil o nové poznatky z oboru. V úvodu Masaryk píše: „*Rukověť sociologie trvám je dnes možná, alespoň se chci pokusit o kritický přehled bádání sociologického, z práce samé nejlépe vynikne, že a proč nynější stav sociologie vedle výkladu učení samotného, vyžaduje veliký pozor na otázky metodologické.*“ V práci samé Masaryk rozvádí a klasifikuje sociologický obor a oproti „*Konkrétní logice*“ přehled rozšiřuje o aplikované sociologické obory.

Masarykovo dělení sociologického oboru v „*Rukověti*“:

OBOR SOCIOLOGICKÝ

theoretický	praktický
<u>abstraktní</u>	<u>konkrétní</u>
sociologie mesologie (antropo-geografie)	politika ve smyslu nejširším (politika společnosti)
populacionistika	politika ve smyslu užším
ethnologie	(politika státní)
ekonomika	zákonovědy
státověda (církvvěda)	politika hospodářská
věda o intelektuální, umělecké a mravní organizaci společnosti	vojenství
dějiny	

Masaryk ukazuje a zdůvodňuje oprávněnost sociologie vedle ostatních věd jako vědy v plném smyslu slova, s vlastním předmětem a metodami, jako vědy, která je ve svých teoreticko – praktických funkcích nezaměnitelná s jinými obory. Budoucnost dá tomuto Masarykovu názoru za pravdu. Masarykova klasifikace je jedním ze základních kamenů členění a metodického rozvíjení české sociologie.

3.2 T.G.Masaryk a výchova

Výchově, ať už rodinné nebo školské, příkládá T.G.Masaryk obrovský význam. V „*Hovorech*“ k rodinné výchově poznamenává: „*Já bych to shrnul tak: dítěti je první a hlavní školou rodina; a rodina, to se rozumí, ta mňň vychovává a vyučívá dítě tím, co mu přikazuje nebo zapovídá – u nás je ve všem, i v rodině, příliš mnoho kázání – jako spíš tím, co dítě doma vidí. Tedy jací jsou rodiče, matka i otec, jaký mají poměr k sobě a k okolí, to má největší vliv na dítě.*“ [75] Důraz Masaryk klade také na poměr dětí mezi sebou, na vliv starších k mladším.

Jak už bylo řečeno, postavení vesnického učitele v Masarykově době nebylo lehké, jak uvádí, „*vesnický učitel za mých mladých let byl chudák.*“ Připomíná, že hlavním výchovným prostředkem tehdejšího „zotročeného“ učitele bylo „řezat a řezat“. Z tohoto důvodu tak důsledně nejen za dobu svého mandátu v Říšské radě, ale i později jakožto prezident prosazoval reformu celého školství. K postavení učitele Masaryk uvádí: „*Reforma školy je právě také reformou učitele, učitelů; to znamená zvyšovat jejich sociální úroveň i vzdělání.*“ (jak poplatná je tato myšlenka dnešku!) „*Hlavní věc je: mít děti rád, umět se vmyslit a vcítit do jejich duševního života, který je spíš konkrétní a obrazný než abstraktně vědecký; vyučovat názorně, připínat poučování k tomu, co děti konkrétně vidí ve svém okolí; a vyučování co možná individualizovat. Vůbec na školu, na výchovu a na vyučování by se mělo víc myslet... a taky dávat mnohem víc prostředků než dosud. Vývoj školy, v tom je vývoj demokracie.*“ [76]

„*Učitel na škole má dětem vštěpovat republikánství, demokratickou svobodu a rovnost; má se stát dítěti kamarádem. Jeho autorita má spočívat na rozdílu věku, na jeho převaze ve všech věcech vědění, praxe a charakteru.*“ [77]

O vlivu školy Masaryk dále uvádí: „*Vliv školy není jenom didaktický, ale i mravní. Dítě prokoukne svého učitele, je-li hrubý, nespravedlivý, ledabylý; vidí, jak se chová k svým představeným, například k inspektorovi při inspekci, k panu starostovi, k panu děkanovi – to všechno má pak vliv na povahu i mravní přesvědčení dítěte. Pak máte vliv spolužáků a spolužaček, co se tu zas kříží rodinných a sociálních momentů!*“ [78]

„Ne slepá autorita rodičů, ne pasivní poslušnost dítěte, vymáhaná věčným okřikováním a hubováním, ale výchova příkladem.“ [79] uvádí dále Masaryk v *„Hovorech“* s Karlem Čapkem.

Masaryk si též všímá problému nedostatku učebnic a školních pomůcek, kritizuje většinu soudobé dětské učební literatury jako fádní moralizování: *„Spisovatelé a spisovatelky se nutí do tak zvané popularisace a jakéhosi žvatlání, ale nemají dost té psychologie, aby pochopili dětskou duši, její opravdovost a rozumovost při vši naivitě, její zájmy a horizont.“* [80]

Masaryk také nezapomíná na sociální problémy ve výchově a vzdělávání: *„Vemte si výchovu se stránky zdravotní, výchovu dětí úchylných nebo méně nadaných, výchovu dětí zpustlých; říká se, že dobrá škola ušetří peníze za kriminál, špitál a chudobinec. Dobrá výchova a dobré učení má být co nejindividuálnější; v tom děláme u nás řadu pokusů, ale já bych jich dělal ještě víc, ale právě individualisace školy vyžaduje – těch peněz!“* [81]

„Sociální otázka je zvlášť otázkou výchovy. Otázka dětského zdraví! Já ani nechápu, že dosud nepamatujeme dost na hřiště, koupaliště a parky pro děti – čím chudší čtvrť, tím více jich má být, protože tam je dětí víc; zas jde o to, mít na to peníze, to jest ukládat peníze do dětí – to je ta nejúčelnější investice.“ [82]

„Ja, tož ty všechny vlivy – od rodiny až po školu a četbu – působí na výchovu dítěte; co tu je složek! Reformovat výchovu dětí, to neznamena jen zdokonalovat tu didaktiku ve škole; to znamená reformovat i život nás dospělých; my jsme půda, ze které rostou nové generace – záleží hodně na nás, budou-li lepší nebo šťastnější.“ [83]

„A ještě bych řekl: nevychoávají jen rodičové a učitelé dětí, navzájem se rodičové a učitelé vychovávají dětmi – víc, než se myslívá. Pozorovat dítě s láskou a zájmem, z toho se dospělý mnohému naučí; a kdybychom ve škole vštípili dětem svobodnější, demokratičtější zvyky – řekněme v pozdravování a styku, naučili bychom se tomu od nich.“ [84]

K vědecké činnosti týkající se výchovy a vzdělávání Masaryk uvádí: *„Už se hodně pracuje v psychologii konkrétní a pedagogické, v pedopsychologii; máme spisy o schopnostech dítěte a mládeže, o testech a psychometrii, o dětské úchylnosti*

a zločinnosti – to všechno je sice teprve v začátcích, ale je to pokrok, že se o tom všem víc přemýšlí.“ [85]

K výše uvedeným citátům z myšlenek T.G.Masaryka myslím není co dodat, snad jen to, že jeho názory na výchovu a školství jsou poplatné i dnešku, a jistě by si z těchto mohlo vzít příklad mnoho legislativců, pedagogů a rodičů.

3.3 Masarykův vztah k dělnictvu

„Socialism sám z revolucionismu a utopismu se vyvíjí k určitějším cílům, a dělnická otázka teprve v poslední době se stává otázkou sociální. Hrdinové práce! Na jedné straně: sklonnost nepracovat, a na straně druhé: dura necessitas – pracovat. Tato sociální otázka má pro náš vývoj velký význam ten, že pochopujeme, kterak to staré nepracování, vrozená lenost musí být opuštěna, a že na práci vůbec počínáme hledět jinak,“ [86]

Masaryk svůj vztah k dělnictvu a k socialismu lapidárně vysvětlil Karlu Čapkovi takto: *„Vždycky jsem pro dělníky a lidi pracující vůbec, často pro socialism a zřídka pro marxism.“* [87] Masarykovu podporu dělnictva lze zčásti vysvětlit jeho skromným sociálním původem a zčásti jeho humanistickou filozofií; opatrnou podporu socialismu vědomím těžko ospravedlnitelných sociálních nerovností a praktické odmítání marxismu pak neslučitelností základů dialektického materialismu s Masarykovým pojetím humanitní etiky naplňující určitý plán prozřetelnosti. Masaryk byl jedním z prvních filozofů, kteří podrobně četli Marxovo dílo, dokonce před Leninem, a to ho vedlo později k sepsání *Otázky sociální* (1898), v níž vysvětluje svůj negativní postoj k marxistickému učení.

Ve své činnosti poslance říšské rady ve Vídni (v letech 1891-1893 a 1907-1914) se Masaryk mj. snažil prosazovat a upřesňovat své vzdělávací plány pro široké vrstvy. Vyjádřil záměr vytvořit dělnické akademie, které pak i před první světovou válkou i po ní skutečně vznikaly. Sám na těchto akademiích učil ve večerních kurzech a na letních školách v Brně a v Jičíně. Propagoval svůj názor, že by se nová česká univerzita měla více starat o vzdělání lidové, a navrhoval, aby pořádala extenze pro nejširší kruhy, jichž se osobně účastnil.

Po vzniku nové republiky i přes politický chaos Masaryk podnikal cesty do míst, kde mohl promluvit k dělnictvu, jehož hlavy byly rozpáleny ruskou revolucí a domnělým vzorem socializace pro všechny evropské státy. Masaryk prosazoval proti marxistickému filozofickému a sociálnímu učení možnost postupných reforem stálou drobnou prací a revolucí hlav a srdcí. V tomto duchu promlouval i k shromáždění dělníků.

Masaryk klade důraz na umění vydělávat peníze čestným způsobem a šlechetným způsobem těchto peněz také užívat. Nezapomíná přitom na správné zacházení s volným časem. Lidé, kteří dosáhli nějakého úspěchu a nemusí již pracovat za účelem obživy, mají problémy se správným využitím volného času. Doslova Masaryk tvrdí: *„Člověk, lopotící se od rána do večera v továrně, v pisárně, při knize – ten není nebezpečný! Nebezpečí začíná, když práce není, a začíná také u sytých. Je také tento sociální a mravní problém – nezaměstnanců, v němž snad vrcholí problém materialismu ekonomického, v němž jest obsažen všecek problém také národa našeho.“*

Zde se Masaryk dotýká přímo sociálních otázek, které byly a jsou ožehavým problémem do dnešních dnů. Jednak nezaměstnanost je v České republice poměrně vysoká, a nedaří se ji řešit, jednak jsou problémy s využitím volného času, zejména u mládeže, kdy často končí na drogách a alkoholu.

„Mnohem většího významu nežli přímým působením na dělnictvo dobyt si Masaryk v dějinách dělnického hnutí českého tím, že v kruzích nedělnických fedroval s nepopíratelným úspěchem zájem o otázky sociální a že přispěl značně k lepšímu poučení české inteligence a socialismu...“ [88]

3.4 T.G.Masaryk a postavení ženy ve společnosti

„V souvislosti s požadavkem odcírkení se pokrokoví lidé dívají docela jinak na ženu. Proto usilujeme, aby žena byla v každém směru mravně, hospodářsky, politicky a také nábožensky postavena muži na roveň.“ [89]

T.G.Masaryk po svém příchodu do Prahy v roce 1882 začal v akademických, většinou konzervativních kruzích, šířit pokrokové myšlenky, které přejal, zejména pokud šlo o ženskou otázku. Vliv jeho inteligentní a vzdělané manželky Charlotty nebyl pouze náboženský. *„Po svatbě Masaryk do svého jména zařadil příjmení své ženy, Garrigue. Podepisoval se po americku Tomáš G.Masaryk. Byl to rovněž způsob jak vzdát čest své manželce a také jak propagovat určitou představu o důstojnosti žen a o jejich právu na rovnost. Byla to i první hmatatelná známka Masarykovy angažovanosti usilující o změnu postavení žen ve společnosti.“ [90]*

Zápasu o emancipaci českých žen dodal Masaryk nový význam, a to zejména v oblasti vzdělání a pak v oblasti politické. Tento jeho nový přístup vychází z jeho vlastního pohledu na postavení ženy ve společnosti vůbec. Již jeho matka, kultivovaná a gramotná osoba byla tou, která podněcovala Tomášovu volbu studia. Tento vliv Terezie Masarykové Tomášovi ukázal, že žena je schopna manžela nejen nahrazovat v tom, nač mu vzdělání nestačí, nýbrž ho i překonat, a to i v oblasti, která v 19.století obvykle nebyla ženám snadno přístupná, totiž v celkovém rozhledu.

Vliv Charlotty Masarykové, této vzácné ženy, která měla možnost studovat na vysoké škole, což bylo ve Spojených státech nebo Německu obvyklé, ale koncem 19. století v Rakousku-Uhersku zcela výjimečné, tento Masarykův pohled na ženy ještě posílil. Charlotta, emancipovaná a kultivovaná žena, o Čěších napsala několik článků pro newyorský tisk, a také se jako zasvěcená muzikoložka zabývala dílem Bedřicha Smetany ve studii otištěné v roce 1893 v prvním čísle *Naší doby*.

Jako angažovaný politik v době svého exilu v Londýně během války si Masaryk všiml, jak se vyvíjí postavení žen v této zemi, a vyvodil z toho poučení pro poválečnou dobu: *„Je vidět, pronikání ženy do veřejné činnosti; žena se osvobozuje z harému-kuchyně; v Londýně za války, ostatně i v jiných zemích, bylo pozorovat,*

jak ženy zabírali zaměstnání, dříve mužům vyhrazovaná. To se po válce, až se muž vrátí, změní, ale žena nabude práv a ovšem i odpovědnosti.“ [91]

Masaryk byl také silně ovlivněn moderními vztahy mužů a žen ve Spojených státech. Ze všech vlivů, které na Masaryka působily (společenských, rodinných a manželských), si pro své pojetí ženské otázky vybral následující: V první řadě byl nesmírně pragmatický - tvrdě odsuzoval manželskou nevěru, která podle něj podkopává moderní společnost a znevažuje ženy. Masaryk hodlal ukázat, že filozofické základy monogamního svazku se zakládají na pravé a sdílené lásce a na vzájemné úctě obou manželů. [92]

Masaryk také nebyl proti jisté liberalizaci rozvodů, ne snad proto, aby se usnadnily nové vztahy žen, což přirovnává k prostituci, nýbrž kvůli umravnění nevydařených a nemravných sňatků, aby manželství bylo láska, ne obchod, konvence, spojení nerozumné a nerozvážené. V roce 1895 ve své publikaci *Naše nynější krize* Masaryk napsal: „Každý zkušený člověk a světa znalý, dovolí-li rozvod, bude zároveň pečovat o to, aby rozvodů nebylo mnoho, aby lidé proto, že rozvod je možný, nespojovali se lehkově. Rozvod v očích zkušených a mravních lidí má být prostředkem zmravnění.“ [93]

O problému prostituce se Masaryk vyjadřuje, jak je jeho zvykem, zpříma. Podle něj by prostituce neexistovala, kdyby neexistovali zákazníci. V tomto tabuizovaném tématu projevil značnou originalitu. Odvážil se tuto debatu vyvést z moralizující polohy, kde ji udržovala katolická církev, a přenést ji na pole sociální a politické. Podle Masaryka se prostituce omezí zejména právem žen na vzdělání, ale důstojnost se ženám vrátí také politickými právy volit a být voleny, protože parlament a politikové se od této otázky odvracejí. [94]

T.G.Masaryk se nevyhýbal ani tabuizovaným tématům, i když, jak lze z následujícího citátu poznat, jeho názory by byly v dnešní době nepřijatelné: „Vedle abortů (= potracování plodu) i mechanické zamezování početí stává se obvyklým zlem moderní společnosti. Tato manželská onanie z Francie znenáhla po celé Evropě se rozhošťuje... Stane se jinde, co ve Francii se stalo, na jedné straně vytratí se něžné a mravné pocity rodinné, na druhé straně degeneruje se obyvatelstvo fysicky.“ [95]

Masaryk se v souvislosti s ženskou otázkou opírá také o antropologické nebo sociologické údaje, které byly jeho oborem. Nepopírá fyzickou nadřazenost muže, ale odmítá možnost vyvozovat z ní rozdíl v oblasti intelektu nebo citů. Nepopírá běžnou představu o posvátnosti mateřství, ale dodává, že neméně posvátné je i otcovství. Dále ukazuje, že práce v dělnických kruzích se týká stejně muže jako ženy už několik desetiletí a v rolnickém světě dokonce celá staletí.

T.G.Masaryk bojoval též o rovnost přístupu k politickým funkcím, což dokázal svojí podporou kandidatury slečny Marie Tůmové do českého zemského sněmu v roce 1908 za pokrokovou stranu, kterou Masaryk vedl.

Před válkou se tedy Masaryk živě zajímal o ženskou otázku. Jak tomu bylo poté, co se stal prvním prezidentem nové republiky?

Prvním spektakulárním opatřením bylo udělení volebního práva ženám, a to už v roce 1919. V roce 1929 bylo schváleno několik zákonů důležitých pro československé ženy: občanské sňatky, zrušení některých překážek sňatku a usnadnění rozvodu. Masaryk také aktivně podporoval ženské iniciativy – jeho vlastní dcera Alice stála v čele Československého červeného kříže. Ve stručnosti by se tedy dalo říci, že Masarykovo prezidentské období bylo dobou emancipace žen a jejich společenského vzestupu. Masaryk tedy své předválečné sliby týkající se žen dodržel.

Masaryk je první český myslitel, který jasně formuloval otázku práv žen a otázku sociální. Ukazuje, že utlačování žen je v první řadě společenské a ekonomické, a teprve pak právní a teologické, což v podstatě platí částečně dodnes.

Nakonec ve svých úvahách o postavení žen, někdy velmi odborně sociologických, Masaryk oslavuje manželství: „*Manželství čisté jest nejintimnějším přátelstvím: Je to vrchol asociace, naší dobou tak pěstované a chválené. Asociace duší. Nemůže býti intimnější asociace, než mezi mužem a ženou.*“ [96]

3.5 Vztah T.G.Masaryka k alkoholismu

„Politická, náboženská svoboda je nemožna tam, kde se pije. Jen střídmy člověk bude pánem sebe a obhájí svou svobodu před jinými. Alkoholism je proto venkoncem a naprosto nekrokový, zdržuje pokrok a zdravý vývoj, udržuje ve starých názorech a předsudcích.“ [97]

Masarykův vztah k otázce alkoholu byl velmi zásadní, od počátku 80. let 19. století byl sám abstinentem, a proti alkoholismu tvrdě bojoval. *„Alkoholismus nikoli příznakem, nýbrž příčinou zla společenského“.* [98]

Jeho abstinence byla částečně odezvou na zvyklosti svého otce, jak je uvedeno níže, částečně vlivem Tolstého, s nímž se setkal v Jasné Poljance v roce 1887, a v neposlední řadě vlivem své žena Charlotty, která měla sklon k puritánství.

„Alkoholismus omezuje myšlení, zatemňuje je. Alkoholik chce právě tento stav mlhavého, zamlženého myšlení. Přirovnal bych alkoholismus k známému modlicímu mlýnku Tibeťanů. Alkoholismus je mechanickou motlidbou za to, aby $2 \times 2 = 5$. Alkoholismus je také kulturně i politicky nepokrokový, konzervativní, ba vlastně radikálně zpátečnický“. [99]

Masaryka ke svému otci necítil takové pouto jako ke své matce, považoval ho za prostého, negramotného člověka s myslí nevolníka, a jeho rozpaky ve vztahu k otci mohou být též způsobeny pravděpodobnou skutečností, že Josef Masaryk měl možná jistý problém s alkoholem.

„Bez pití život v každém ohledu jest krásnější. Člověk nepijící, který má svěží všechny své smysle, uvidí tolik krásného v životě, přírodě, společnosti, ve své práci, o čem se mu ani nezdálo, pokud byl ve své alkoholické mlhovině.“ [100]

Masaryk neváhal ve svých projevech proti alkoholismu bojovat, odsuzoval postoj mužů, jejichž opilství vede ke špatnému zacházení se ženami a dětmi.

„Chudoba tedy často příčinou alkoholismu bývá, ale ve větší míře je alkohol příčinou chudoby! Ten, kdo pije, ochuzuje sebe sám, neušetří nic, nežije v rodině a odcizuje se jí, zapomíná na potřeby rodiny, cítí jen potřebu ukojiti svou náruživost a nakonec musí upadnouti v hospodářskou bídu i s rodinou.“ [101]

Jak je z výše uvedených patrné, Masaryk byl zásadním nepřítelem alkoholu a alkoholismu, který se snažil svým jednáním ve všech směrech potírat.

4. T.G.Masaryk – pedagog, vědec a literát

4.1 Úvod – vzdělání T.G.Masaryka

T.G.Masaryk se sebevzdělával po celý svůj život. O jeho základním, gymnaziálním a vysokoškolském studiu jsem se zmínil v první části své práce. Prof.PhDr. Tomáš Garrigue Masaryk, první prezident Československé republiky, byl držitelem následujících akademických a čestných titulů:

- * řádný profesor Karlovy univerzity v Praze v.v.;
- * čestný profesor Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze;
- * doktor hon.c. Vysoké školy technické v Praze;
- * doktor hon.c. Trinity College v Hartfordu (Connecticut, U.S.A.);
- * doktor hon.c. Právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze;
- * doktor hon.c. univerzit v Bělehradě, v Štrasburku, v Oxfordu, v Záhřebu, v Sheffieldu (Anglie), v Paříži;
- * doktor hon.c. Husovy československé Evangelické fakulty bohoslovecké v Praze;
- * doktor hon.c. právnické fakulty Coe College v Cedar Rapid (Iowa, U.S.A.);
- * doktor hon.c. univerzity v Glasgowě (Anglie);
- * doktor hon.c. Vysoké školy báňské v Příbrami;
- * doktor hon.c. České vysoké školy technické v Brně;
- * doktor hon.c. Filozofické fakulty univerzity Krále Alexandra I v Lublani;
- * doktor hon.c. univerzity v Londýně.

4.2 Masarykovy názory na školství

„Škola má připravovati k tomu, aby si pak každý mohl pomoci sám, abych to tak stručně řekl, kdy je postaven před nějaký problém. To znamená zvykově si osvojit tu metodu v myšlení a směřování, aby každý člověk, když je toho zapotřebí, mohl rozřešiti daný praktický problém.“ [102]

V roce 1885 publikuje Masaryk článek *„Jak zvelebovati naši literaturu naukovou“*, v němž kritizuje nedostatky české vědecké a kulturní produkce, a tvrdí, že důvodem závislosti studentů na vyučujících je absence dobrých českých knih. Dle Masaryka je-li výlučným zdrojem informací profesor, brání to kritickému odstupu a užitečné konfrontaci a přispívá to k ustrnulému konformismu.

Masaryk se však nespokojil pouze s kritizováním, navrhl řadu opatření k nápravě:

- 1) vydávání kvalitních monografií, překládání důležitých děl do češtiny
- 2) založení české akademie věd
- 3) vydání encyklopedického slovníku
- 4) vydávání odborných časopisů
- 5) vydávání diskusních časopisů na vysoké úrovni
- 6) zvyšování úrovně diskusí nejen ve vědách
- 7) nýbrž také v politice
- 8) rozvinutí přednáškové činnosti odborníků
- 9) vydávání odborných časopisů v cizích jazycích
- 10) výuka světových jazyků
- 11) otevírání nových českých univerzit [48]

Masaryk byl v obecné rovině velmi časným zastáncem demokracie a modernizace školních osnov a univerzitních programů. Svědčí o tom témata jeho projevů ve vídeňském parlamentu za dobu jeho zejména prvního poslaneckého mandátu. V roce 1891 například navrhl reformu studia práv, diskutoval o školské reformě, navrhoval reformu i středního školství. V roce 1892 hájil záměr založit druhou českou univerzitu. V roce 1893 polemizoval o otázce subvencování konfesijních škol, již považoval za otázku svědomí a srdce a volal po svobodném školství.

K některým Masarykovým názorům k reformě školství jsem se již zmínil v části práce o výchově. Po vzniku samostatné republiky si nová doba a změny ve společnosti tuto poměrně rozsáhlou reformu vyžadovaly. Z domácí tradice bylo možné se opřít o Jana Amose Komenského, o tradice Sokola, a odtud pak vedla cesta k demokratizaci a socializaci vzdělání, obnově vzdělanostních hodnot, k výchově dětí, mládeže i dospělých. V této době obnovy a demokratizace společnosti problematika převýchovy mládeže i dospělých a zejména pedagogů, kteří museli učit novou generaci a vzdělávat se sami, vystupovala do popředí.

Masarykovy názory na vzdělání a výchovu byly dostatečným základem, aby na nich byla vybudována moderní činná školská soustava. V pojetí výchovy se blíží Komenskému. Již jako prezident nové republiky se snažil podněcovat školskou reformu v duchu svých ideálů, což se mu však nepodařilo, stejně jako se mu nepodařilo uskutečnit vysokoškolské vzdělání učitelstva. Přesto však jeho myšlenky o reformě školství patří mezi významné mezníky v dějinách české pedagogiky.

4.3 T.G.Masaryk pedagog

T.G.Masaryk se pedagogické činnosti, jakožto i dalším činnostem, jak bylo jeho zvykem, věnoval celý svůj život. Vždyť již jako čtrnáctiletý, před svými studii na gymnáziu, působil jako učitelský praktikant u čejkovického rektora. Pedagogické činnosti se věnoval nejenom v akademických krizích, ale jezdil s nimi, jak před první světovou válkou, tak již jako prezident i mezi prostý lid. Jak již bylo uvedeno, zastával názor, že vzdělání má být umožněno každému bez rozdílu společenského postavení, v duchu demokracie a mravních zásad.

Po svém příchodu na pražskou univerzitu se Masaryk odmítal podílet na zde panujícím konformismu, a toto svoje odmítavé stanovisko dával najevo již při svých prvních přednáškách a seminářích, neboť do nich začal zařazovat francouzské a anglické autory, jako Blaise Pascala, Davida Huma, Henryho Thomase Bucklea či Augusta Comta. Tématem jeho úvodní přednášky na univerzitě 16.října 1882 nazvanou „*O počtu pravděpodobnosti jako základu nové logiky, příspěvek k dějinám logiky a theorie indukce*“ byl David Hume. Pascalovi věnoval svoji přednášku s názvem „*Blaise Pascal, jeho život a filozofie*“. Anglický historik H.T.Buckle Masaryka inspiroval k napsání úvahy o teorii dějin „*Theorie dějin dle zásad H.T.Bucklea*. A konečně Comte poskytl východiska pro přednášky a knihu „*Zásadové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*“.

Masarykova snaha být studentům užitečný se projevovala i v tom, že jeho knihy sledovaly pedagogické cíle. mnohé z nich – například výše uvedené texty věnované Humovi nebo Pascalovi, či přednášky z praktické filozofie, které sebrali a vydali sami studenti – byly v první řadě vysokoškolskými skripty. [103]

Masaryk udržoval mimořádné a velmi úzké vztahy se svými studenty a bývalými žáky, kterých za dobu jeho pedagogického působení bylo jistě nemálo, vždyť Masaryk přednášel filozofii po sedmdesát semestrů, nejprve jako soukromý docent na univerzitě ve Vídni, pak jako profesor na české univerzitě v Praze. Ovlivnil tedy několik generací studentů, což znamená, že nezanedbatelná část české inteligence z počátku 20. století chodila na jeho přednášky.

4.4 Masarykova vědecká a literární činnost

Masarykovo vzdělání jsem již zmínil v předchozí kapitole. Na základě tohoto jeho vzdělání a jeho vědecké činnosti, znalostí a životních zkušeností vznikla z jeho pera celá řada odborných i populárních článků, přednášek, statí a knih. V další části mé práce uvádím seznam Masarykových děl, a u některých uvádím jejich stručnou charakteristiku.

Masarykovy spisy

- > *Počet pravděpodobnosti a Humova skepse.*
- > *Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd).*
- > *Česká otázka.*
- > *Naše nynější krize.*
- > *O ženě.*
- > *Karel Havlíček Borovský, snahy a tužby politického probuzení.*
- > *Jan Hus, naše obrození a naše reformace.*
- > *Palackého idea národa českého.*
- > *Otázka sociální, základy marxismu filozofické a sociologické.*
- > *Význam procesu polenského pro pověru rituální.*
- > *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty.*
- > *V boji o náboženství.*
- > *Zrcadlo katechetům. I. Úvod II. Žaloba 308mi a přelíčení III. Doklady.*
- > *Inteligence a náboženství. Náboženská diskuse v Královéhradeckém Albertinu.*
- > *Nová Evropa.*
- > *Otevřít Rusko Evropě (společně s E. Benešem).*
- > *Světová revoluce, za války a ve válce.*
- > *O studiu děl básnických.*
- > *Ideál humanitní.*
- > *Rusko a Evropa.*
- > *Studie o F.M. Dostojevském.*
- > *Čapek, Karel, Hovory s T.G.M.*

Masarykovy nejdůležitější články, projevy a přednášky

- > *Jak zvelebovat naši literaturu naukovou.*
- > *Slovanské studie I, Slavjanofilství I.V.Kirejevského.*
- > *Jak pracovat?*
- > *Mnohoženství a jednoženství.*
- > *Nutnost revidovat proces Polenský.*
- > *Americké přednášky.*
- > *O ethice a alkoholismu.*
- > *Masaryk a revoluční armáda.*

Masarykova periodika

- > *Athenaeum* (1883-1893)
- > *Čas* (1887-1915)
- > *Naše doba* (1894-1949)
- > *La Nation tchèque* (1915-1919) [104]

Ve své habilitační práci „*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*“ Masaryk zjistil především dvě hlavní příčiny stoupaní sebevraždy. Na jedné straně vlivy přírodní, na druhé straně vlivy lidské:

- 1) *přírodní vlivy*: roční období, teplota, vlhkost ovzduší, den v týdnu, denní doba, místo, astronomické vlivy (podle Masaryka jde pouze o méně podstatné proměnné)
- 2) *lidské vlivy*: zdravotní stav, pohlaví, věk, rodinná situace, hustota osídlení, město nebo venkov, politické postavení či vojenská hodnost, individuální jmění, obecná ekonomická situace, prostředky komunikace, organizace práce, dosažené vzdělání, mravy, citové zklamání, míra alkoholismu, náboženská výchova, míra ateismu, praktikování náboženství, psychické onemocnění, dostupnost prostředků k sebevraždě, vývoj sebevraždy v dějinách, stupeň civilizovanosti. [105]

Masarykovi první přednášky na pražské univerzitě:

- * *Blaise Pascal, jeho život a filozofie*, vydáno v roce 1883;

* *O počtu pravděpodobnosti jako základu nové logiky, příspěvek k dějinám logiky a theorie indukce*, vydáno v roce 1883;

* *Theorie dějin dle zásad H.T.Bucklea*, vydáno v roce 1884;

* *Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*, vydáno v roce 1885.

Masarykovo nejvýznamnější filozofické dílo inspirované Augustem Comtem, resp. jeho dílem „*Kurz pozitivní filozofie*“, nazvané „*Základové konkrétní logiky (třídění a soustava věd)*“, obsahuje klasifikaci věd, kterým rozšiřuje Comtovo třídění věd z uvedené knihy. (viz. příloha č. 3)

V roce 1883 Masaryk iniciuje vydávání dvou nových časopisů. Jedna se jednalo o měsíčník *Atheneaum*, který vycházel v deseti číslech ročně až do roku 1893. Tento časopis byl dynamicky otevřen moderním vědeckým směrům, orientoval se na západ, ale byl příliš akademický. [13]

20.října 1883 začala vycházet revue *Naše doba*, která byla určena širší veřejnosti v duchu národního vzdělávání. Tento druhý časopis fakticky zanikl až v roce 1949 – po nástupu komunistů k moci.

Masaryk také podněcuje vydávání třetího časopisu *Čas*, resp. tento čtrnáctideník získává pro záměry skupiny realistů od Jana Herbena. Tento časopis, vycházející v letech 1886-1915 a 1920-1923, byl určen užší čtenářské obci, a již jako v týdeníku v něm zveřejňovali texty zejména J.Kaizl, T.G.Masaryk, K.Kramář a A.Rezek. [106]

Jak je z výše uvedeného výčtu vidět, T.G.Masaryk byl velmi plodný autor, a po prostudování jeho díla student pozná, o jak velkou osobnost se v jeho případě jednalo.

5. Masarykův odkaz

Masarykova osobnost poznamenala v naší zemi celé 20. století. Z Masarykových myšlenek a názorů, jeho učení čerpalo a čerpá neustále celá řada osob z nejrůznějších odvětví vědeckého, politického i kulturního života.

Masarykův odkaz lze rozlišit ve třech vrstvách:

První vrstvu tvoří postoje všech, kdo ve zkouškách, které začaly Masarykovu zemi sužovat již v roce následujícím po jeho skonu, zůstali opravdu věrni jeho univerzálně platnému humanismu. Většina Masarykových blízkých se ihned zapojila do protinacistického odboje, z nichž řada za jeho ideály položila v boji svůj život.

Druhou vrstvu tvoří Masarykův odkaz intelektuální. Z jeho myšlenek a z reflexe jeho díla včetně reflexe kritické čerpala celá generace českých intelektuálů, které formoval přímo Masaryk nebo jeho epigoni.

Třetí vrstvu tvoří československá, respektive česká – protože Slováci se k Masarykovi moc nehlásí – politická demokratická tradice. Konstitucionalismus či parlamentní demokracie nejsou v české republice ničím novým. Edvard Beneš je považoval za dostatečně silné, aby odolaly neslýchanému vnějšímu tlaku.

„Masarykův odkaz tedy přetrval, ale mnohdy za cenu odvahy podobné té, již musel projevovat Masaryk tváří v tvář protivě. Masarykovo dědictví se projevilo u lidí, kteří byli jako on ochotni za své ideje bojovat. V tom tkví pravý motiv Masarykova života: „I nejlepšího práva musí hájit lidé činní, nemá-li zůstat na papíře.“ [107]

Ke konci života Masaryk říkal, že jeho největším uspokojením je, že dosud věří v to, v co věřil ve svých dvaceti letech. *„Ani jako státník jsem nemusel popřít nic zásadního z věcí, v něž jsem věřil, a které jsem měl rád, když jsem byl chudým studentem.“* To však neznamená, že již ve dvaceti letech měl Masaryk takové názory, které nemusel nikdy měnit. Znamená to, že již ve dvaceti letech si vytvořil několik zásad, které mu umožnily čelit protivníkům přinejmenším s přesvědčením, ne-li přímo klidně. Tyto zásady by mohly být shrnuty takto:

- * usilování o pravdu je vždy lepší než umění přetvářky;
- * člověk je posvátný, ale není bůh;
- * šlechtnost je mnohem lepší cesta než cynismus, což vyjadřoval aforismem „Ježíš, ne Caesar“;
- * ideje jsou zbytečné, jestliže se nenajdou lidé, kteří by je hájili.

Jestliže v Masarykově životě existuje nějaká vůdčí myšlenka, pak se týká právě vůle bojovat za ideje. Tyto ideje byly různé. *„Ale jedna se mi zdá být ústřední. Prochází totiž celým Masarykovým dílem, je východisko či osou všeho jeho dalšího přemýšlení a je klíčem k porozumění jeho celoživotnímu dílu, jeho postojům, jeho politice. Touto ideou je pevné přesvědčení, že skutečný zdroj politiky je a musí být ve sféře mravní, že i pravda je především kategorií mravní a že pravda je tím nejlepším základem politiky. Kdykoli se Masaryk zamýšlel nad českou otázkou, smyslem našeho sebeosvobozovacího zápasu, ba dokonce nad samým smyslem naší národní existence, vždy se k této své ideji vracel, aby ji posléze uložil do základů nového československého státu jako jednu z jeho konstitutivních hodnot.“* [108]

Masaryk se však nechoval jako idealistický prezident. To, že měl své ideály, neznamená, že opomíjel prostředky k jejich prosazování.

Jakožto myslitel Masaryk neopomíjel prostředky pro uplatňování svých idejí v praxi, Jakožto politik Masaryk neopomíjel o této praxi hlouběji přemýšlet. Pokud bychom u něj měli hledat nějaké poselství překonávající rozdílnost doby a problematiky mezi počátkem 20. století a počátkem 21. století, mohlo by jím být právě toto. Pro naši dobu prohlubující se evropské integrace zanechává Masarykův intelektuální a politický život poselství o vzdělání, životě a jednání, které dokážou spojit místní se všeobecným, aktuálnost současníků s ohledem na příští generace a především teorii s praxí. [109]

Závěr

„Čelit tolika útokům a nebýt jimi ani přemožen, ani roztrpčen, snášet po léta neustále obnovovaný nával pomluv a záští a zachovat si neporušeně svou odvahu a svou víru, kráčet svou cestou, aniž se zdá, že pozoruje překážky a nástrahy, jimiž je cesta pokryta, zůstat v sedmdesáti letech po dráze prošlé tak hroznými bouřemi tak mladým jako v prvních dnech a tak horlivým v zápase, nikdy nepochybovat o vítězství, i když se zdálo, že nepřítel vítězí a že vládne zdrcující převahou sil, ku provedení takového úkolu je třeba duše hrdinské.“

Arnošt Denis o T.G.Masarykovi [110]

Ve své bakalářské práci jsem se pokusil přiblížit život našeho prvního prezidenta, Tomáše Garrigue Masaryka, jeho myšlení, morální zásady a ideje, životní postoje, jeho boj za vytvoření nového státu a podíl na jeho budování.

V její první části jsem se zabýval průběhem Masarykova života, neboť pro správné pochopení jeho myšlenek a pohnutek k jeho činům je nutné seznámení s prostředím, v jakém vyrůstal, s prostředím jeho studií, kde se formovala jeho osobnost, s dobou, v níž působil jako pedagog a politik, s jeho akademickou a politickou kariérou.

Druhou část jsem věnoval přiblížení Masarykovi osobnosti věnující se studiu a jeho chápání filozofie, jeho myšlenkám politickým, jeho názorům na vědu, politiku, demokracii a náboženství.

V třetí části je Masaryk podán jako jeden z našich prvních sociologů, jeho přínos k této společenské vědě, jeho pohled na otázky rodinné a školní výchovy, otázky postavení žen ve společnosti, otázky dělnické.

Čtvrtá část, věnovaná Masarykově pedagogické, vědecké a literární činnosti, nám jeho osobu přibližuje jako člověka celý život zabývajícího se vedle své politické činnosti učitelstvím a vědeckým bádáním.

V páté části jsem se pokusil o shrnutí Masarykova odkazu budoucím pokolením.

V úvodu bakalářské práce jsem si položil otázku „Jaký byl vlastně T.G.Masaryk?“ Jedním slovem se dá říci, že byl nezařaditelný. Šíře jeho vzdělání a pohledu na svět je ohromná, jeho polyhistorický rozhled a znalosti z mnoha vědních oborů, které přenášel na svoje okolí, svoje studenty i druhy v boji za samostatnost, přispěl k formování mnoha osobností svých následovníků.

Ve veškeré své celoživotní činnosti se T.G.Masaryk opírá o ideje vytyčené již v mládí, o ideje demokracie a humanity. Těmto svým zásadním idejím se nikdy nezpronevěřil, i když jeho životní cesta nebyla lehká, osud mu připravil nejedno úskalí a zklamání.

„Masaryk ovšem nebyl pouhým teoretikem odpovědnosti či humanity, který cosi káže, aniž se cítí být povinen sám se svými teoriemi řídit. Byl to naopak obdivuhodně statečný a důsledný člověk, který mnohokrát neváhal riskovat odpor veřejnosti, svou popularitu i kariéru, by dokonce i život ve jménu věcí, které považoval za správné. Mravní rozměr pravdy nebyl pouze nárokem kladeným na sebe sama. Myšlenku, že za pravdu je třeba osobně ručit, tedy sám sobě zaručoval. V tom byl osobností příkladně integrální.“ [111]

V rámci přípravy své práce jsem měl možnost se seznámit s částí díla T.G.Masaryka, a i když se některá nečetla vzhledem k dobovému rozdílu a jeho specifickému vyjadřování snadno, musím konstatovat fakt, aniž by to vyznělo jako klišé, že my jeho myšlenky byly v mnohém velmi blízké, že jsem si z nich v mnohém vzal pro svůj budoucí život ponaučení.

Cílem mé práce, jak jsem uvedl v úvodu, bylo odpovědět na otázku, zdali Masaryk jako sociolog aplikoval své vědecké poznatky z tohoto oboru při budování nově vzniklého státu. Odpověď na tuto otázku je jednoznačně „ano“, o čemž svědčí jeho realizované reformy v oblasti školství a postavení žen ve společnosti. I když se mu jeho ideály nepodařily všechny naplnit, můžeme konstatovat, že naše republika měla štěstí, že se jejím prvním prezidentem stala právě osobnost Tomáše Garrigue Masaryka.

„Příroda nás obdařila vznešeným duchem, chtivým slávy, který hledá, kde by žil nejčestněji, nikoli nejbezpečněji. Je podobný vesmíru, soupeří s ním a následuje jej, pokud na to lidské kroky stačí. Je pánem všeho, je nade vším, proto se nesmí sklonit před žádnou překážkou, nic mu nesmí připadnout obtížné, nic nesmí ohnout jeho mužnost.“

Lucius Annaeus Seneca [112]

Resumé

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na život a dílo prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, pokusit je charakterizovat jeho osobnost, všechny aspekty, které ho formovaly, v jakém prostředí vyrůstal, studoval, popsat dobu jeho akademické a politické kariéry.

Ačkoliv vzešel z chudých poměrů, svou pílí a snahou se i přes častou nepřízeň osudu na nejvyšší příčku společenského postavení. V boji za samostatnost republiky se nikdy nezpronevěřil svým v mládí vytyčeným ideálům, dokázal vzdorovat nepřátelství, zášti a závisti mnoha osob ze svého okolí, dokázal být do smrti věrný svému životnímu krédu – demokracii a humanitě.

Celý svůj život zasvětil nejprve boji za svůj národ a později vybudování nového, demokratického a sociálně spravedlivého státu. Jeho osobitá filozofie jako syntéza mnoha předchozích filozofických směrů obohatila řadu jeho pokračovatelů.

Masaryk se snažil ve svém sociálním programu změnit konformní přežití názory starého Rakouska, což se mu také jako prezidentovi z velké části podařilo. Vždy se hluboce zajímal o jednotlivce i vztahy mezi jednotlivci navzájem, vztahy jednotlivce a společnosti. Předmětem jeho zájmu byla vždy budoucnost jeho národa, tedy národa Čechů a Slováků.

Je třeba říci, že některé Masarykovy myšlenky jsou vzhledem k rozdílu doby dnes již překonané a byly poplatné pouze v jeho době. Nicméně většina jeho odkazu je i v dnešní době integrující se Evropy a částečné politické, sociální a ekonomické nestability aktuální.

Rozsáhlé Masarykovo vzdělání filozofické, sociologické, historické, znalost řady cizích jazyků, činnost vědecká a pedagogická, zkušenost politická, vysoká osobní morálka a střídmost, důstojné vzezření a vystupování, umění komunikace – tím vším založil v české politické tradici příklad státníka, který se pro jeho nástupce stal až do dnešního dne nedostižným.

„Nemůže býti vyššího nic na světě, než pracovat jako člověk uvědomělý pro svého spolučlověka.“

T.G.Masaryk

Anotace

Prof. Tomáš Garrigue Masaryk, první československý prezident, filozof, sociolog, vědec, pedagog a politik je nesporně jednou z největších postav v našich dějinách. I když pocházel z chudých poměrů, díky svojí snaze, píli, studiu a pevným postojem k morálním zásadám se stal prvním prezidentem nově vzniklé Československé republiky v roce 1918. Celý svůj život zasvětil boji za samostatnost českého státu, a podstatnou měrou se zasloužil o rozpad Rakouska-Uherska a vznik ČSR. Na poli vědy přispěl svou prací v nejednom vědním oboru, věnoval se úzce filozofii, historii, absorboval poznatky nově vznikající psychologie, stal se jedním z našich prvních sociologů. Také svými politickými názory ovlivnil řadu nejen svých následovníků, ale též politiků až do současnosti. Masarykovým životním krédem byla humanita, altruismus. Jeho učení je v mnoha směrech poplatné i dnešku.

„Nemůže býti vyššího nic na světě, než pracovat jako člověk uvědomělý pro svého spolučlověka.“

Tomáš Garrigue Masaryk

Annotation

Professor Thomas Garrigue Masaryk, the first Czechoslovak president, the philosopher, the sociologist, the scientist, the schoolmaster and the politician is admittedly one of our greatest characters in our history. He came of poor family background, thanks to his effort, diligence, studies, and his tough stand to moral values, he became the first president of the new-born Czechoslovak republic in 1918. He devoted all his life to the fight for the independence of the Czech lands and essentially he had married in the decline of Austro-Hungarian Empire and the formation of the CSR. In the field of science he contributed in a not only one scientific field, he was deeply intent on the philosophy and history and he embraced knowledge of new established psychology, he became one of the first sociologists. He influenced by his political opinions many of his followers and politicians till present, too. Masaryk's credo was humanity, altruism. His teaching is liable to present in many directions.

„It can be nothing higher in the world than to work at a man aware of other people.“

Thomas Garrigue Masaryk

Klíčová slova

<u>český jazyk</u>	<u>anglický jazyk</u>
Demokracie.....	<i>democracy</i>
Filozofie.....	<i>philosophy</i>
Humanita.....	<i>humanity</i>
Humanismus.....	<i>humanism</i>
Ideál.....	<i>ideal</i>
Mezinárodní.....	<i>international</i>
Mravnost.....	<i>morality</i>
Náboženství.....	<i>religion</i>
Národ.....	<i>nation</i>
Národnost.....	<i>nationality</i>
Politický.....	<i>political</i>
Politika.....	<i>politics</i>
Program.....	<i>programme</i>
Reforma.....	<i>reform</i>
Republika.....	<i>republic</i>
Rovnost.....	<i>revolution</i>
Samostatnost.....	<i>independence</i>
Sociální.....	<i>social</i>

Informační prameny

Literatura

1. BARTON, F.O. *Masarykova slova.* (reprint vydání z roku 1921.) Praha: nakl.Daniel, 1990. 112 s. ISBN: 80-900128-0-9
2. BOHÁČ, J. *Odkaz T.G.Masaryka.* 1.vyd. Praha: nakl. Práce, 1990. 112 s. ISBN: 80-208-0053-0.
3. ČAPEK, K. *Čtení o T.G.Masarykovi.* 1.vyd. Praha: Melantrich, 1969. 204 s.
4. ČAPEK, K. *Hovory s T.G.Masarykem.* Praha: nakl. Fr.Borový a ČIN, 1947. 358 s.
5. ČAPEK, K. *Nové hovory s T.G.Masarykem.* 1.vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. 260 s. ISBN: 80-85281-26-0.
6. DOLANSKÝ, J. *Masaryk a Rusko předrevoluční.* 1.vyd. Praha: ČAV, 1959. 323 s.
7. DRESLER, J. *Masarykova abeceda.* (výbor z myšlenek T.G.M.). 1.vyd. Praha: Melantrich, 1990. 232 s. ISBN: 80-7023-069-X.
8. FLIEDER, R. et al. *Vůdcové národa.* Praha: Melantrich, 1931.
9. HERBEN, J. *Chudý chlapec, který se proslavil.* 3.vyd. Praha: nakl. Česká expedice a Dolmen, 1990. 128 s. ISBN: 80-85281-0-1.
10. HERBEN, J. *Masarykova sekta a Gollova škola.* Praha: Pokrok, 1912. 142 s.
11. HERBEN, J. *Proti proudu.* (Výbor z Knihy vzpomínek z r. 1935). Praha: Česká expedice a Riopress, 1997. 239 s. ISBN: 80-85281-46-5.
12. HERBEN, J. *T.G.Masaryk.* 3.vyd. Praha: nakl. Sfinx – B.Janda, 1938. 440 s.
13. HORÁKOVÁ-GAŠPARÍKOVÁ, A. *Z lánského deníku 1929-1937.* 1.vyd. Praha: Radioservis, 1997. 216 s. ISBN: 80-902198-2-9.
14. KAUTMAN, F. *Masaryk, Šalda, Patočka.* 1.vyd. Praha: Evropský kulturní klub, 1990. 96 s. ISBN: 80-85212-04-8.
15. Kolektiv autorů *Cesta a odkaz T.G.Masaryka.* 1.vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. 270 s. ISBN: 80-7106-620-6.
16. Kolektiv autorů *Masarykův sborník VII: TGM a naše současnost (1980).* 1.vyd. Praha: Academia, 1992. 556 s. ISBN: 80-200-0271-5.
17. KUBKA, F. *Mezi válkami.* 1.vyd. Praha: Svoboda, 1969. 228 s.
18. LUDWIG, E. *Duch a čin.* (rozmluvy s Masarykem). 9.vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1996. 189 s. ISBN: 80-85281-25-2.
19. MAHLER, Z. *Ano, Masaryk.* Praha, Primus, 2002. 95 s. ISBN: 80-86207-40-4.

20. MACHOVEC, M. *T.G.Masaryk a naše státnost*. 1.vyd. Praha: nakl. Česká expedice, 2000. 48 s. ISBN: 80-85281-62-7.
21. MASARYK, T.G. *Cesta demokracie*. (soubor projevů za republiky, svazek první, 1918 - 1920). 2.vyd. Praha: ČIN, 1933. 531 s.
22. MASARYK, T.G. *Cesta demokracie*. (soubor projevů za republiky, svazek druhý, 1921 - 1923). 2.vyd. Praha: ČIN, 1934. 561 s.
23. MASARYK, T.G. *Jak pracovat?*. (přednášky z roku 1898). 8.vyd. Praha: nakl. JK, 1990. 88 s. ISBN: 80-900095-0-6.
24. MASARYK, T.G. *Ideály humanitní. Problém malého národa. Demokratism v politice*. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1968. 128 s.
25. MASARYK, T.G. *Jan Hus (Naše obrození a naše reformace)*. 4.vyd. Praha: nakl. JK, 1990. 168 s. ISBN: 80-900095-1-4.
26. MASARYK, T.G. *Mravní názory*. vybral Zdeněk Franta. Praha: Státní nakl., 1923. 191 s.
27. MASARYK, T.G. *Naše nynější krise*. (výňatky ze spisů). Duchcov: nakl. Josef Fršílek, 1930. 32 s.
28. MASARYK, T.G. *Nová Evropa – stanovisko slovanské*. 2.vyd. Praha: G.Dubský, 1920. 224 s.
29. MASARYK, T.G. *O Bolševictví*. Praha: Evropský kulturní klub, 1990. 96 s. ISBN: 80-85212-00-5.
30. MASARYK, T.G. *O demokracii*. (výbor ze spisů a projevů). 1.vyd. Praha: Melantrich, 1991. 160 s. ISBN: 80-7023-110-6.
31. MASARYK, T.G. *O škole a vzdělání*. vybral Josef Cach. 1.vyd. Praha: SPN, 1990. 136 s. ISBN: 80-04-15554-X.
32. MASARYK, T.G. *Otázka sociální (základy marxismu filosofické a sociologické)*. (svazek první). 6.vyd. Praha: ČIN, 1947. 424 s.
33. MASARYK, T.G. *Otázka sociální (základy marxismu filosofické a sociologické)*. (svazek druhý). 6. vyd. Praha: ČIN, 1947. 471 s.
34. MASARYK, T.G. *Palackého idea národa českého*. Praha: ČIN, 1926. 62 s.
35. MASARYK, T.G. *Problém malého národa*. 4.vyd. Praha: Neutralita, 1990. 26 s. ISBN: 80-900073-1-7.
36. MASARYK, T.G. *Sebevražda hromadným jevem společenským*. 3.vyd. Praha: ČIN, 1930. 288 s.
37. MASARYK, T.G. *Slovanské problémy*. (vybral Adolf Černý). Praha: Státní nakl., 1928. 192 s.
38. MASARYK, T.G. *Student a politika*. 2.vyd. Praha: Svoboda, 1990. 32 s. ISBN: 80-205-0126-6.
39. MASARYK, T.G. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. 2.vyd. Praha: ČIN a Orbis, 1930. 651 s.
40. MASARYK, T.G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: ČIN, 1947. 75 s.
41. MASARYK, T.G. *V boji za samostatnost*. (uspořádal Prokop Maxa). Praha: SN, 1927. 200 s.
42. MASARYKOVÁ, A. *Dětství a mládí*. (Vzpomínky a myšlenky). 2.vyd. Praha: Ústav T.G.Masaryka, 1994. 130 s. ISBN: 80-901478-6.

43. MASARYKOVÁ, Ch.G. *Listy do vězení*. 2.vyd. Praha: nakl. Vladimír Žikeš, 1948. 116 s.
44. NEJEDLÝ, Z. *T.G.Masaryk. (kniha první: Masarykovo mládí 1850 – 1876)*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1949. 503 s.
45. OPAT, J. *Filizof a politik T.G.Masaryk 1882-1893*. Praha: Melantrich, 1990. 469 s. ISBN: 80-7023-044-4.
46. PATOČKA, J. *Tři studie o Masarykovi*. 1.vyd. Praha: Mladá Fronta, Vyšehrad, 1991. 136 s. ISBN: 80-204-0142-3.
47. POLÁK, S. *Za ideálem a pravdou 1(1850-1882)*. 2.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. 496 s. ISBN: 80-902659-5-2.
48. PROKŠ, P. *Politikové a vznik republiky 1914-1918*. 1.vyd. Praha: Prospektrum, 1998. 240 s. ISBN: 80-7175-078-6.
49. SMETANOVÁ, J. *TGM: „Proč se neřekne pravda“*. (Ze vzpomínek dr.Antonína Schenka). Praha: nakl. Primus, 1996. 326 s. ISBN: 80-85625-67-9.
50. SKILLING, H.G. *T.G.Masaryk: Proti proudu 1882-1914*. 1.vyd. Praha: Práh, 1995. 248 s. ISBN: 80-85809-33-8.
51. SOUBIGOU, A. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: nakl. Paseka, 2004. 456 s. ISBN: 80-7185-679-7.
52. TRAPL, M. *Masarykův program. Demokracie-socialismus-česká otázka*. 1.vyd. Brno: Zář, 1948. 243 s.

Seriálové publikace

53. Brzobohatý, T. *Masaryk jako princip*. Týden, 2000, č. 10, s. 64-67.
54. Čejka, J. *T.G.M. a jih Moravy: dětství plné idilické pohody*. MF Dnes, vyd. 07.03.2000, s. 4-5.
55. Homolová, M. *Ženy prezidenta Masaryka*. MF Dnes, vyd. 10.12.2005, s. E/7.
56. Kosatík, P. *Miláček bohů T.G.Masaryk*. Týden, 2004, č. 14, s. 74-75
57. Kuklík, J. *Prezident Masaryk a trest smrti*. Dějiny a současnost, 1998, č. 5, s. 30-33.
58. Musil, J. *Masarykova Otázka sociální, socialismus a soudobý komunitarianismus*. Sociologický časopis, 1998, č. 4. s. 391-402.
59. Pokorný, J. *Masaryk prezidentem*. Reflex, 1998, č. 46. s. 84-86.

Internetové zdroje

- http://www.hrad.cz/cz/prezident_cr/masaryk.shtml [07.04.2006]
- http://www.tgm.cz/muzeum_historie.htm [07.04.2006]
- <http://www.msu.cas.cz> [30.03.2006]
- <http://www.cejkovice.cz/pametihodnostiobce> [30.03.2006]

Odkazový a poznámkový aparát

- ad 1) Emerson, Ralph Waldo, 1803-1882, americký filozof a básník, vůdčí postava hnutí transcendentalistů – novoplatónsko-paneistického názoru považujícího přírodu za vtělení myšlenky, která je projevem božské duše a vůle.
- ad 2) (51:11)
- ad 3) (7:17)
- ad 4) (1:55)
- ad 5) (4:8)
- ad 6) (ib. 9-10)
- ad 7) (55:27)
- ad 8) Goethe, Johann Wolfgang von, 1749-1832, německý spisovatel a učenec, představitel německé klasiky.
- ad 9) (4:14)
- ad 10) (55:45)
- ad 11) (ib. 56-57)
- ad 12) Comte, August, 1798-1857, francouzský filozof, jeden ze zakladatelů sociologie filozofie pozitivismu.
- ad 13) (45:110)
- ad 14) Gebauer, Jan, 1838-1907, český filolog, profesor na české univerzitě v Praze.
- ad 15) (55:67)
- ad 16) Tolstoj, Lev Nikolajevič, 1828-1910, ruský prozaik, dramatik a myslitel.
- ad 17) (4:17)
- ad 18) (55:99)
- ad 19) Marx, Karel, 1818-1883, německý myslitel a sociální reformátor, zastávce důsledného materialismu. Autor *Manifestu komunistické strany*, *Kapitálu*.
- ad 20) (55:106)
- ad 21) (ib. 95)
- ad 22) Mill, John Stuart, 1806-1873, anglický filozof, ekonom a politolog; představitel pozitivismu a empirismu, v etice utilitarista, vypracoval systém induktivní logiky, jeden ze zakladatelů novodobého liberalismu.
- ad 23) Princip, Gavrilo, 1894-1918, srbský revolucionář, 28.6.1914 spáchal jako člen prosrbsky orientované organizace Mladá Bosna v Sarajevu atentát na Františka Ferdinanda d'Este.
- ad 24) Denis, Ernest, 1849-1921, francouzský historik, specializoval se na dějiny slovanských národů.
- ad 25) Seton-Watson, Robert William, 1879-1951, britský historik a publicista, Masarykův blízký přítel.
- ad 26) Beneš, Edvard, 1884-1948, český diplomat a státník, Masarykův přítel a člen České strany pokrokové, za války s Masarykem a Štefánikem řídil boj za nezávislost, druhý československý prezident.

- ad 27) Sokol – tělovýchovná organizace založená v roce 1862 Miroslavem Tyršem (1832-1884), aby šířením tělocviku obrodila zdatnost českého národa.
- ad 28) Herben, Jan, (1857-1936), český novinář a spisovatel, Masarykův blízký přítel, autor několika spisů o Masarykovi.
- ad 29) (55:169)
- ad 30) Hynais, Vojtěch, (1854-1925), český malíř, autor psychologicky charakterizovaných portrétů.
- ad 31) Slaviček, Antonín, (1870-1910), český malíř, představitel českého impresionismu.
- ad 32) Štefánik, Milan Rastislav, (1880-1919), slovenský astronom, důstojník a politik, Masarykův žák a politický spojenec.
- ad 33) Wilson, Robert Woodrow, 1856-1924, americký demokratický prezident v letech 1913-1921; v lednu 1918 vystoupil s programem uspořádání světa po první světové válce včetně požadavku na autonomii národů Rakouska-Uherska.
- ad 34) (55:199)
- ad 35) Kramář, Karel, 1860-1937, český průmyslník a státník, člen strany mladočechů a poté strany realistické, rusofil, první československý předseda vlády (1918-1919).
- ad 36) (55:218)
- ad 37) (ib. 241)
- ad 38) Čapek, Karel, (1890-1938), český spisovatel a novinář, ve druhém desetiletí 20. století vůdce generace pragmatických spisovatelů.
- ad 39) (55:280)
- ad 40) (7:69)
- ad 41) Brentano, Franz, (1838-1917), rakouský filozof a psycholog, předchůdce fenomenologie.
- ad 42) Platón, (427-347 př.n.l.), řecký filozof, Sókratův žák a učitel Aristotela, zakladatel pojmové spekulativní filozofie.
- ad 43) Pascal, Blaise, (1623-1662), francouzský matematik a filozof, ve snaze překonat skepsi a úzkost z vyhoceného sporu iracionality s racionálním a intuice s intelektem hledal východisko osamocení člověka v jeho citových schopnostech a ve víře.
- ad 44) Hume, David, (1711-1776), anglický ekonom a filozof, předchůdce pozitivizmu.
- ad 45) Kant, Immanuel, (1724-1804), německý filozof, zakladatel německého klasicizmu, stoupenec kritického přístupu.
- ad 46) (7:70)
- ad 47) (1:102-103)
- ad 48) (1:42-43)
- ad 49) (30:139)
- ad 50) (1:51-52)
- ad 51) (25:14)
- ad 52) Hus, Jan, (asi 1371-1415), český duchovní, mistr univerzity v Praze, usiloval o nápravu církve a společnosti v duchu biblických ideálů.

- ad 53) Komenský, Jan Amos, (1592-1670), český teolog, kněz a biskup jednoty bratrské, teoretik jazykového vzdělání a autor pedagogických prací.
- ad 54) Dobrovský, Josef, (1753-1829), český učenec, katolický kněz, vůdčí osobnost počátku národního obrození.
- ad 55) Kollár, Jan, (1793-1852), slovenský a český vědec a básník, evangelický duchovní, propagátor všeslovanské kulturní vzájemnosti ve vědě a publicistice.
- ad 56) Šafařík, Pavel Josef, (1795-1861), slovenský a český vědec, dokazoval kulturní starobylost a jednotu Slovanů.
- ad 57) Havlíček Borovský, Karel, (1821-1856), český novinář a básník, klasik české satiry, odpůrce absolutismu a církevní autority.
- ad 58) Palacký, František, (1798-1876), český historik, organizátor politického a kulturního života.
- ad 59) (55:68)
- ad 60) (ib. 73)
- ad 61) (7:16)
- ad 62) (55:48)
- ad 63) (39:608)
- ad 64) (40:12)
- ad 65) (ib. 13)
- ad 66) Cyril (svatý), [Konstantin], (827-869), řecký učenec a mnich, s bratrem Metodějem konsolidoval křesťanskou církev na Velké Moravě.
- ad 67) Metoděj (svatý), (815-885), řecký mnich a misionář, dtto výše.
- ad 68) Pekař, Josef, (1870-1937), český historik, profesor na pražské univerzitě.
- ad 69) Wundt, Wilhelm, (1832-1920), německý lékař, psycholog a filozof, zakladatel experimentální psychologie.
- ad 70) (1:220)
- ad 71) (1:29)
- ad 72) (4:19)
- ad 73) (ib. 19)
- ad 74) (55:58)
- ad 75) (4:24)
- ad 76) (ib. 11)
- ad 77) (ib. 14)
- ad 78) (ib. 25)
- ad 79) (ib. 15)
- ad 80) (ib. 26)
- ad 81) (ib. 27)
- ad 82) (ib. 27)
- ad 83) (ib. 26-27)
- ad 84) (ib. 30)
- ad 85) (ib. 30)
- ad 86) (23:22-23)
- ad 87) (55:104)
- ad 88) (8:19)
- ad 89) (7:171)

- ad 90) (55:125)
- ad 91) (ib. 184)
- ad 92) (33:82 an.)
- ad 93) (55:130)
- ad 94) (ib. 134)
- ad 95) (26:142)
- ad 96) (55:134)
- ad 97) (1:75-76)
- ad 98) (26:148)
- ad 99) (7:25)
- ad 100) (1:66)
- ad 101) (ib. 72)
- ad 102) (1:108)
- ad 103) (55:63)
- ad 104) (ib. 417-419)
- ad 105) (36:5 an)
- ad 106) (45:226)
- ad 107) (55:367)
- ad 108) z proslovu Václava Havla při odhalení pomníku T.G.Masaryka v Olomouci dne 7.března 1993; (in 55:7)
- ad 109) (55:371)
- ad 110) (in úvod 26)
- ad 111) z proslovu Václava Havla při odhalení pomníku T.G.Masaryka v Olomouci dne 7.března 1993; (in 55:8)
- ad 112) Seneca, Lucius Annaeus, (asi 4 př.n.l.-65 n.l.), římský filozof, přírodovědec, básník, politik, stoupenec stoicismu.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: *Chronologie Tomáše Garrigue Masaryka [95]*
- Příloha č. 2: *Prohlášení nezávislosti československého národa ze dne 18. října 1918 (tzv. Washingtonská deklarace)*
- Příloha č. 3: *Klasifikace věd podle T.G.Masaryka*
Třídění věd podle Augusta Comta
- Příloha č. 4: *Ukázka Masarykova rukopisu*
- Příloha č. 5: *Fotografie T.G.Masaryk jako suplenta latiny a řečtiny na gymnáziu ve Vídni roku 1877*
- Příloha č. 6: *Fotografie T.G.Masaryka na zámku v Lánech v roce 1935*

CHRONOLOGIE TOMÁŠE GARRIGUE MASARYKA

7. března 1850 Narození Tomáše Garrigue Masaryka
Česká základní škola
- 1861-1863 Dva roky v německé reálce v Hustopečích
- 1863-1864 V učení různým řemeslům
- 1865-1869 Německé gymnázium v Brně
V roce 1869 vyloučen z náboženských důvodů
- 1869-1872 Poslední ročníky na akademickém gymnáziu ve Vídni
- 1872-1876 Studium na vídeňské univerzitě
Cesta do Itálie
- 1876 Obhajoba disertační práce o Platonovi
- 1876-1877 Rok studia na univerzitě v Lipsku
Zasnoubení s Charlottou Garrigueovou
- 1878 Svatba se Charlottou v New Yorku
Ve Vídni napsal habilitační práci o sebevraždě
- 1879 Obhajoba habilitační práce (vydané v roce 1881)
Místo soukromého docenta na vídeňské univerzitě
Narození prvního dítěte (dcery Alice)
- 1880 Masaryk přestoupil na protestantismus
- 1882 Masaryk jmenován profesorem filozofie na univerzitě v Praze
- 1883 Masaryk zakládá časopis *Athenaeum*
- 1885 *Základové konkrétní logiky*
- 1886-1888 Ve sporu o Rukopisy Masaryk a jeho kolegové dokazují, že jde o padělky
- 1887-1888 Dvě cesty do Ruska (setkání s Tolstým)
- 1889 Kolem Masaryka se tvoří skupina „realistů“, podporovaná časopisem *Čas*
- 1890 Masaryk vstupuje k mladočechům
- 1891-1893 Masaryk zvolen poslancem do říšského sněmu
- 1894 Masaryk zakládá časopis *Naše doba*
- 1895 *Česká otázka*
- 1896 *Karel Havlíček*
Otázka sociální
Palackého idea národa českého
- 1899-1900 „Hilsneriáda“: Masaryk odmítá obvinění žida Hilsnera z rituální vraždy
- 1900 Masaryk zakládá lidovou stranu („realistickou“)
- 1901 Cesta do Anglie
- 1902 Druhá, několikaměsíční cesta do Spojených států
- 1904 *V boji o náboženství*
- 1907-1914 Masaryk opět poslancem ve Vídni (znovuzvolení v roce 1911)
- 1907 Třetí cesta do Spojených států
- 1908 „Wahrmundova aféra“: Masaryk hájí tohoto profesora kanonického práva napadeného církví kvůli jeho názorům
- 1909 „Záhřebský proces“: Masaryk odhaluje soudní machinace proti srbským a chorvatským nacionalistům

Příloha č. 1 (strana 2)

- 1909 „Friedjungův proces“: Masaryk dokazuje, že v protisrbských machinacích bylo použito padělků
- 1910 Třetí cesta do Ruska (opět setkání s Tolstým)
- 1912 Třetí cesta do Bělehradu
- 1913 *Russland und Europa (Rusko a Evropa)*
- 1914 Masaryk s dcerou Olgou odjíždí přes Itálii do exilu
Jeho rodina v Praze je perzekvována
- 1915 Masaryk se usazuje v Ženevě, zůstává v úzkém spojení s Maffii (domácí odboj)
Cesty do Paříže a usazení v Londýně
Manifest Českého zahraničního komitétu (14. listopadu)
- 1916 Zahraniční komitét se mění v českou a později Československou národní radu
Masaryk se Setonem-Watsonem zakládá časopis *The New Europe* (1916-1920)
- 1917 Čtvrtá cesta do Ruska po únorové revoluci, chce zorganizovat československé legie
- 1918 Čtvrtá cesta do Spojených států (květen-listopad), kde 30. května podepisuje „Pittsburskou dohodu“ a 18. října zveřejňuje „Washingtonskou deklaraci“ o československé nezávislosti
Nová Evropa
Revoluční národní shromáždění Masaryka zvolilo prvním prezidentem Československé republiky
Triumfální návrat do Prahy 21. prosince
22. prosince slavnostní přísaha
- 1919 Smrt generála M.R.Štefánika
Masaryk se rozchází s předsedou vlády Karlem Kramářem
- 1920 Schválení československé ústavy
Masaryk opět zvolen prezidentem republiky
Lánská smlouva s Rakouskem
- 1921 *O bolševictví*
- 1923 Umírá Charlotta Masaryková (13. května)
Masaryk jede na první oficiální zahraniční cestu do Francie
- 1924 Podpis smlouvy o francouzsko-československém spojení
- 1925 *Světová revoluce*
Vzniká přátelství s Karlem Čapkem
- 1926 Zmařený pokus fašistů o převrat
Jmenování prvních ministrů sudetského původu
- 1927 Masaryk potřetí zvolen prezidentem republiky
- 1928 Karel Čapek vydává první část *Hovorů s T.G.Masarykem* (další v roce 1930 a 1935)
- 1930 Československo zasaženo světovou hospodářskou krizí
- 1932 Masaryk neváhá energicky zasáhnout proti útokům nacionalistické pravice
- 1934 Masaryk počtvrté zvolen prezidentem republiky
- 1935 Masaryk velmi zesláblý chorobou podává demisi
14. září 1937 Masaryk umírá v Lánech [95]

**PROHLÁŠENÍ NEZÁVISLOSTI
československého národa ze dne 18. října 1918**

V tomto vážném okamžiku, kdy Hohenzollerové nabízejí mír, aby zastavili vítězný postup spojeneckých armád a zabránili rozdělení Rakouska-Uherska a Turecka, a kdy Habsburkové slibují federalizaci říše a autonomii nespokojeným národům, podrobeným jejich vládě, my, Československá národní rada, uznaná vládami spojenců a vládou americkou za prozatímní vládu Československého státu a národa, v úplné shodě s prohlášením českých poslanců, učiněným v Praze dne 6. ledna 1918, a vědomi sobě toho, že federalizace a tím více autonomie neznamenají ničeho pod habsburskou dynastií, činíme tímto a vydáváme toto naše prohlášení.

Činíme tak, poněvadž věříme, že žádný národ nemá býti nucen žít pod svrchovaností, které neuznává, a poněvadž máme vědomí a pevné přesvědčení, že náš národ nemůže se volně vyvíjeti v habsburské lži-federaci, která není než novou formou odnárodňovacího utlačování, pod níž jsme trpěli minulých tři sta let. Považujeme svobodu za první předběžnou podmínku pro federalizaci, a věříme, že svobodní národové střední Evropy utvoří snadno federaci, jestliže to shledají nutným.

Činíme toto prohlášení na základě svého historického a přirozeného práva. Byli jsme nezávislým státem od sedmého století, a v roce 1526 jakožto nezávislý stát, složený z Čech, Moravy a Slezska, připojili jsme se k Rakousku a Uhrám v obrannou jednotu proti tureckému nebezpečí. Nevzdali jsme se nikdy dobrovolně svého práva jakožto samostatný stát v této konfederaci. Habsburkové porušili svou smlouvu s naším národem nezákonně, překračující naše práva a znásilňující ústavu našeho státu, kterou přísahali dodržovati, a my tudíž odpíráme zůstatí déle v jakékoli formě částí Rakouska-Uherska.

Požadujeme pro Čechy právo k opětovnému spojení s jejich slovanskými bratry na Slovensku, kdysi součástky našeho národního státu, odtržené později od našeho národního těla a před padesáti lety vtělené do uherského státu Maďarů, kteří svým nevylicitelným násilnictvím a bezohledným potlačováním svých podrobených plemen ztratili veškeré morální a lidské právo na vládnutí komukoli, kromě sobě samým.

Svět zná historii našeho zápasu proti habsburskému utlačování, zesílenému v systém uvedenému rakousko-uherským duálním vyrovnáním z roku 1867. Tento dualism jest pouze nestoudnou organizací brutální síly a vykořisťování většiny menšinou. Je to politické spiknutí Němců a Maďarů proti našemu národu, jakož i proti ostatním slovanským a latinským národům monarchie. Svět zná historii našich práv, které Habsburkové sami neodvážili se popíratí. František Josef uznával opět a opět nejslavnostnějším způsobem svrchovaná práva našeho národa. Němci a Maďaři postavili se na odpor tomuto uznání, a Rakousko-Uhersko, sklánějíc se před Pangenerály, stalo se kolonií Německa, a jako jeho předvoj pro východ vyvolalo poslední balkánský konflikt, jakož i přítomnou světovou válku, která byla zahájena jedině Habsburky bez souhlasu zástupců lidu.

Nemůžeme a nechceme nadále žít pod přímou ani nepřímou vládou těch, kdo znásilnili Belgii, francii a Srbsko, chtěli býti vrahy Ruska a Rumunska, jsou vrahy desetitisíců občanů a vojínů naší krve a spoluviníci bezčetných nevyslovitelných zločinů, spáchaných v této válce na lidstvu dvěma degenerovanými a neodpovědnými dynastiemi. Nechceme zůstatí součástí státu, jenž nemá oprávnění na existenci, a který, odpíraje přijmouti základní principy moderních světových organizací, zůstává pouze umělým a nemravným politickým útvarem, mařícím každý postup demokratického a sociálního pokroku.

Habsburská dynastie, zatížená obrovským dědictvím chyb a zločinů, jest neustálým nebezpečenstvím pro mír světa, a my považujeme za svou povinnost vůči lidstvu a civilizaci přispěti k pádu a zničení jejímu.

Odmítáme svatokrádežné tvrzení, že moc habsburské a hohenzollerské dynastie jest božského původu, odpíráme uznati božská práva králů. Náš národ zvolil si Habsburky na trůn český ze svobodné vůle a týmž právem je sesazuje. Prohlašujeme tímto habsburskou dynastii za nehodnou vésti náš národ a popíráme všechny její nároky na vládu v Československé zemi, která – to zde prohlašujeme – bude od nynějška svobodným a nezávislým lidem a národem.

Přijímáme a přidržíme se ideálů moderní demokracie, ježto ony byly ideály našeho národa po staletí. Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem. Zásady o osvobození lidstvu, skutečné rovnosti národů a vládách, odvozujících veškerou svou spravedlivou moc od souhlasu ovládaných. My, národ Komenského, nemůžeme než přijmout tyto principy, vyjádřené a americkém prohlášení nezávislosti, v principech Lincolnových a v prohlášení práv lidských a občanských. Za tyto zásady národ náš proléval svou krev v památných husitských válkách před pěti sty lety. Za tytéž zásady národ náš prolévá krev po boku svých spojenců v Rusku, v Itálii a ve Francii.

Načrtáme jen hlavní zásady ústavy československého národa, konečné rozhodnutí o ústavě samé spadá na zákonitě zvolené zástupce osvobozeného a sjednoceného lidu.

Československý stát má býti republikou. V ustavičné snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, řeči, tisku, práva shromažďování a petičního. Církev má býti oddělena od státu.

Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím. Ženy budou postavena na roveň mužům sociálně, politicky a kulturně. Práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením, národnostní menšiny budou požívatí rovných práv. Vláda bude mít formu parlamentní a bude uznávatí zásady iniciativy a referenda. Stálé vojsko bude nahrazeno milicí.

Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy. Velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci, šlechtické výsady budou zrušeny.

Náš národ převezme svou část rakousko-uherského předválečného státního dluhu, dluhy z této války přenecháme těm, kdož je učinili.

Ve své zahraniční politice přijme československý národ svůj plný díl odpovědnosti za reorganizaci východní Evropy. Přijímá plně demokratický a sociální princip národnosti a souhlasí s naukou, že všechny úmluvy a smlouvy mají býti vyjednány otevřeně a upřímně bez tajné diplomacie.

Naše ústava postará se o zdatnou, rozumnou a spravedlivou vládu, která vyloučí jakékoli zvláštní výsady a znemožní třídní zákonodárství.

Demokracie porazila theokratickou autokracii. Militarism je překonán, demokracie zvítězila. Na základě demokracie lidstvo bude reorganizováno. Mocnosti temnoty sloužily vítězství světla, vytoužený věk humanity svítá. Věříme v demokracii, věříme ve svobodu a ve svobodu vždy větší a větší.

Dáno v Paříži dne 18. října 1918.

Profesor Tomáš Garrigue Masaryk
ministrský předseda a ministr financí

Generál dr. Milán R. Štefánik
ministr národní obrany

Dr. Edvard Beneš
ministr zahraničních záležitostí a vnitra

KLASIFIKACE VĚD PODLE T.G.MASARYKA

VĚDY: (filosofie /=metafysika/ jakožto scientia generalis)

▶ theoretické

▶ praktické

theoretické vědy

<i>abstraktné</i>	<i>konkrétne</i>
I. aritmetika (mathem. prostá)	1. geometrie
II. mechanika	2. astronomie, (chronologie), akustika (částečně), hydrostatika, hydrodynamika, aerostatika atd.
fysika	mineralogie s krystallografií
chemie	kosmografie, astrografie, geografie, oceanografie atd. (kosmická fyzika a chemie, astrofyzika a astrochemie, geofyzika a geochemie atd) kosmologie, astrologie (obyčejně astrogenie), geologie std.
III. biologie	3. botanika, zoologie
IV. psychologie	4. konkrétná psychologie (lidoznalství)
sociologie	ethnologie, anthropologie (částečně), státní vědy, národ.hosp., (statistika) atd.; dějiny (všeobecné – zvláštní)
V. jazykověda	5. mluvnice
VI. aesthetika	6. theorie uměn
VII. abstraktná logika	7. konkrétná logika (třídění a soustava věd)

praktické vědy

- A. počtářství a měřičství všeliké, deskriptiva
- B. technologie v nejširším objemu: (podmaňování přírody)
- C. fytotechnika, zootechnika, medicína (a hygiena)
- D. vychovatelství (paedagogika, didaktika)
ethika co věda úplné správy životní
politika
- E. praktická mluvnice (znalost' řeči)
- F. praktická aesthetika
- G. praktická logika

TŘÍDĚNÍ VĚD PODLE AUGUSTA COMTA

	matematika	
	astronomie	
stoupající	fyzika	stoupající
obecnost	chemie	složitost
	biologie	
	sociologie	

Wilson

Děd s bratrem

Čátek 15/Moz. 8

2.15. - 2.95.

Aktovidy velmi vzácný mytoss - ucelněno hned.

1. Občís. Sedláčto umí potpíté a Novica s mláda ghy ly odvrauce. Seičlo by mít obřh přístep.

2. Jak s Pětka: n = nad memo furt. (e. b. b. b. b. b.) oicelo ky'ale' yemobit ve

3. Mali - jít na Engren a čič dritke
 feder. vyabilitu. 2

ale, ale reportit se do speciálních otajet. Lyčto y'ndr
 videt č' s pře' olatitáin joba nla, v delaritel mletet z' nojné
 (Přijel křivku tuto loce iselo). d'vante for posice č' s' onka mas' =
 no mají lemná právu mlá p'nd cyřebady hajit. On. mule je
 křipit i s podobnostech i je Kol'vko p'ivida "stabbav".
 Je, s' do podobnost' ne ma, mola by it upletit a s' ve s' onie
 vclabrit.

Příloha č. 5

T.G.Masaryk jako suplent latiny a řečtina na gymnáziu ve Vídni 1877

*Ve skutečném soukromí na zámku v Lánech po své abdikaci v roce 1935
Zleva: vyslanec Jan Masaryk, dr. Anna Masaryková, pan prezident – Osvoboditel,
br. Alice Masaryková a paní Olga Revilliodová – Masaryková*

T.G.Masaryk v soukromí na zámku v Lánech v roce 1935